

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Медичний інститут
Кафедра психології

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

завідувачка кафедри психології

_____ Ірина ЛИСЕНКОВА

«_» червня 2023 року

УДК УДК 316.614.5:2

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРІ З РІЗНОЮ
РЕЛІГІЙНОЮ ПРИНАЛЕЖНІСТЮ**

Кваліфікаційна робота бакалавра
за освітньою програмою «Психологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 05 - Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 053 «Психологія»

Виконала:

студентка 465 групи

ОЛІЙНИК Каріна Василівна

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент

МИРОПОЛЬЦЕВА Ніна Ігорівна

Миколаїв – 2023

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Кафедра психології

Освітній рівень – бакалавр

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
завідувачка кафедри психології
_____ Ірина ЛИСЕНКОВА
« 01 » червня 2022 року

ЗАВДАННЯ
НА ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

Студентці **Олійник Каріні Василівні**

1. Тема роботи: «Особливості розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю» затверджена наказом ЧНУ імені Петра Могили № 206 від «10» листопада 2022 року.
2. Об'єкт дослідження – особливості розподілу ролей у сімейних парах.
3. Предмет дослідження – психологічні особливості розподілу ролей у парах з різною релігійною приналежністю.
4. Завдання дослідження:
  - 1) Здійснити теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми розподілу ролей у парах з різними релігійними приналежностями .
  - 2) Розглянути психологічну структуру розподілу ролей у парах.
  - 3)) Розробити програму емпіричного дослідження, обрати відповідну меті систему дослідницьких процедур, спрямованих на вивчення розподілу ролей.
  - 4) Експериментально вивчити особливості розподілу ролей у парах з різною релігійною приналежністю.
  - 5) Проаналізувати результати, подати їх у вигляді таблиць, малюнків та перевірити на достовірність за допомогою математичних розрахунків.

5. Науковий керівник роботи.

ППП та посада керівника	Завдання видано (дата, підпис)	Завдання виконано (дата, підпис)
Миропольцева Ніна Ігорівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології	21 вересня 2022 року _____	10 травня 2023 року _____

6. КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра (КРБ)	Строк виконання етапів роботи
1	Погодження керівником змісту КРБ	10.10.2022 р.
2	Пошук, добір та опрацювання літературних джерел з проблематики дослідження	01.11.2022 р.
3	Робота над підготовкою тексту КРБ	23.12.2022 р.
3.1	Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження особливостей розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю.	01.03.2023 р.
3.2	Розділ 2. Результати емпіричного дослідження психологічних аспектів розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю	28.04.2023 р.
4	Висновки	10.05.2023 р.
5	Захист КРБ на кафедрі (попередній захист)	16.05.2023 р.
6	Захист КРБ перед Екзаменаційною комісією	21.06.2023 р.

Студент _____

Каріна ОЛІЙНИК

Науковий керівник _____

Ніна МИРОПОЛЬЦЕВА

АНОТАЦІЯ

Олійник К.В. Особливості розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за спеціальність 053 «Психологія» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2023.

Кваліфікаційну роботу присвячено узагальненню теоретико-методологічних основ, проведенню діагностики та аналізу результатів дослідження.

Розкрито поняття, цілі, функції та види сімейних ролей. Зазначені компоненти з яких складаються сімейні ролі в парах з різними релігійними приналежностями. Розглянуто сутність, різні підходи у різні часи різних науковців до поняття сімейної ролі. Описано різні види сімейних ролей і як вони впливають на взаємодію у міжрелігійній парі .

Узагальнено результати за обраними методиками, що подані у таблицях та діаграмах. Проведені математичні розрахунки для визначення зв'язків та міри різниці між компонентами методиками.

Об'єктом дослідження виступає – розподіл ролей у парі з різною релігійною приналежністю. Предметом дослідження є психологічні особливості та структури розподілу ролей у парах з різною релігійною приналежністю..

Наукова новизна полягає в розробці теоретичних положень. Обробці даних та доведенні або спростуванні гіпотез, які виникли у ході дослідження стосовно розподілу ролей у парі.

Ключові слова: сімейна роль, релігія, взаємодія, розподіл, ідентичність, стосунки.

ANNOTATION

Oliinyk K.V. Features of the distribution of roles in a couple with different religious affiliation

Qualification work for the bachelor's degree in specialty 053 "Psychology" - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2023.

The qualification work is devoted to the generalization of theoretical and methodological foundations, diagnostics and analysis of research results.

The concepts, goals, functions and types of family roles are revealed. The components that make up family roles in couples with different religious affiliations are indicated. The essence, different approaches at different times of different scientists to the concept of family role are considered. Different types of family roles and how they affect the interaction in an interreligious couple are described.

The results of the selected methods are summarized in tables and diagrams. Mathematical calculations were made to determine the relationship and degree of difference between the components of the methods.

The object of the study is the distribution of roles in a couple with different religious affiliation. The subject of the study is the psychological features and structures of role distribution in couples with different religious affiliations.

The scientific novelty is the development of theoretical positions. Data processing and proving or disproving the hypotheses that arose in the course of the study regarding the distribution of roles in a couple.

Keywords: family role, religion, interaction, distribution, identity, relationships.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРІ З РІЗНОЮ РЕЛІГІЙНОЮ ПРИНАЛЕЖНІСТЮ	7
1.1. Поняття ролей в сімейній психології.....	7
1.2. Вплив культури та релігії на взаємовідносини у парі.....	20
1.3. Психологічні особливості взаємовідносин у парі з різною релігійною приналежністю	27
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРІ З РІЗНОЮ РЕЛІГІЙНОЮ ПРИНАЛЕЖНІСТЮ.....	38
2.1. Організація та методи дослідження розподілу ролей у парі.....	38
2.2. Якісні та кількісні показники розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю	49
2.3. Порівняльний аналіз особливостей розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю	62
Висновки до другого розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальні зміни, що відбулися внаслідок здобуття Україною незалежності, розширили межі соціальної практики та спричинили якісно новий стан українського суспільства. Почалося відновлення релігійного життя. Підвищення ролі релігійного чинника на одне з перших місць у дослідженнях породило необхідність дослідження ролі релігії в сучасному суспільстві, а особливо відносини в парах з різними релігійними приналежностями, як релігія впливає на їх стосунки та розподіл ролей у таких парах.

Розподіл сімейних ролей у парах є вагомим фактором, що визначає ефективність подружніх стосунків та регулює систему взаємовідносин партнерів. Узгодженість уявлень партнерів про сімейні ролі у подружньому житті виступає, з одного боку, як фактор стабілізації стосунків у сімейній системі, з іншого – коли такі уявлення не співпадають чи суттєво різняться – як фактор дестабілізації функціонування сімейної системи.

Нові соціологічні та психологічні дані вказують, що релігія в сучасному суспільстві залишається потужною силою, яка солідаризує, об'єднує членів сім'ї, і водночас спричиняє конфлікти й нерівність у відносинах. Фактор релігії відображається у чотирьох моментах людської сімейної поведінки, а саме: якості подружніх стосунків, рівні дітонародження, домашньому насильстві, подружній невірності.

У вітчизняній психології положення про рольовий характер міжособистісної взаємодії у сім'ї висвітлені у роботах В. Абраменкова,

Ю. Альошина, М. Бобнева, Ш. Берн, А. Волкова, Т. Говорун, О. Кікінежді,

П. Горностая, В. Дружиніна, С. Ковальова, О. Кочаряна, А. Лідерс,

В. Москаленко, К. Седих та ін. Вивченню визначальних ролей гендерно-рольових експектацій у взаємодії членів подружжя присвячені дослідження

Е. Антонюк, Л. Гозмана, Т. Ємельянова, О. Кляпець, В. Левкович, Н. Олефірович та ін. Психотерапевтична та консультативна робота з подружніми стосунками розгорнуто представлена в наукових працях

П. Горностая, О. Кочаряна, Н. Пезешкіана, В. Сатір, К. Седих, Е. Ейдемільера та ін.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості та структуру розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю.

Відповідно до мети були визначені завдання дослідження:

1) Здійснити аналіз теоретико-методологічних підходів до проблеми розподілу ролей у парах з різними релігійними приналежностями.

2) Розглянути психологічну структуру розподілу ролей у парах.

3) Розробити програму емпіричного дослідження, обрати відповідну меті систему дослідницьких процедур, спрямованих на вивчення розподілу ролей.

4) Експериментально вивчити особливості розподілу ролей у парах з різною релігійною приналежністю .

5.) Проаналізувати результати, подати їх у вигляді таблиць, малюнків та перевірити на достовірність за допомогою математичних розрахунків.

Об'єкт дослідження – особливості розподілу ролей у сімейних парах.

Предмет дослідження – психологічні особливості розподілу ролей у парах з різною релігійною приналежністю.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань обрано такі методи дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень), емпіричні (методи опитування, тестування, констатувальний та формувальний експеримент), методи обробки даних (узагальнення та систематизація якісних і кількісних даних емпіричного дослідження); методи математичної статистики (критерій Пірсона).

Психодіагностичний комплекс методик склали: методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин); Вісбаденський опитувальник (Н. Пезешкіан); методика «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Альошина, Л. Гозман, О.Дубовська).; методика «Вимір установок у подружній парі» (Ю. Альошина, Л.Гозман, О. Дубовська); Шкала взаємної адаптації в парі (Г. Спаньє).

Експериментальна база дослідження. Вибірку дослідження склали 20 пар, які проживають в Україні, а саме Миколаївська область та в Болгарії Бургаська область : 20 осіб жіночої статі віком від 18 до 50 років та 20 чоловіків віком від 20 років до 52 років.

Бакалаврська робота складається із вступу, двох розділів, висновку та списку використаної літератури, в яких послідовно розкриваються основні завдання.

Теоретична та практична значущість. Результати проведеного дослідження можуть бути використані для розробки робочих програм та навчально-методичної літератури з дисциплін «Соціальна психологія», «Сучасні напрямки психології», «Сімейна психологія»; в системі професійної підготовки майбутніх психологів під час проведення виробничої практики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи доповідались та обговорювались на: Всеукраїнській науково-методичній конференції: «Могилянські читання – 2023: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2023) та III Міжнародній науково-практичній конференції «MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY» (Київ, 2023).

Публікації. Основний зміст і результати роботи відображено у 2 тезах у збірнику матеріалів конференцій.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 93 сторінки, основний зміст викладено на 74 сторінках. Робота

містить 6 таблиць, 2 рисунки. Список використаних джерел складає 79 праць українських та зарубіжних авторів, з них – англомовні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРІ З РІЗНОЮ РЕЛІГІЙНОЮ ПРИНАЛЕЖНІСТЮ

1.1. Поняття ролей в сімейній психології

Сім'я – це мала соціальна група, заснована на шлюбі, спорідненості або усиновленні пов'язана життєвою спільністю, відносинами взаємодопомоги і взаємної відповідальності.

Існують різні форми сімей, їх типологія залежить від предмета дослідження.

Виділяють такі типи соціально-аксіологічної спрямованості сім'ї:

- соціально прогресивний (підтримка цінностей суспільства, єдність думок, хороші міжособистісні стосунки);
- суперечливість (відсутність єдності думок, співвідношення на рівні боротьби одних тенденцій проти інших);
- антисоціальна (суперечність ціннісних ідеалів ідеалам суспільства).

Сім'я характеризується такими параметрами, як дієздатність і активність. Сімейна дієздатність може бути:

- обмеженість (через психосоматичні, вікові особливості її учасники не здатні самостійно заробляти на життя та вписуватися в систему суспільних відносин – пенсіонери, інваліди);
- тимчасово обмежена (психосоматичні, вікові особливості лише тимчасово обмежують соціально-економічну самостійність);
- необмеженість (у членів сім'ї є цілий спектр можливостей вписатися в соціальний простір і адаптуватися до мінливих умов, які не мають характеру соціального катаклізму);

Діяльність сім'ї характеризується спрямованістю на формування і оновлення її ресурсів, тобто ступенем самозабезпечення і самодопомоги. Існує три види діяльності:

- 1) поточна діяльність (концентрація на своїх сильних сторонах, висока мобільність, розвиток адаптаційних здібностей);
- 2) обмежена активність;
- 3) пасивність (спрямованість на залежність, низька мобільність, недостатньо розвинені адаптаційні навички).

Існує також типологія, в основу якої покладено феномен психологічного здоров'я сім'ї – інтегральний показник її функціонування, який відображає якісну сторону соціально-психологічних процесів сім'ї, показник соціальної активності її членів. у внутрішньосімейних стосунках, у соціальному середовищі та професійній сфері, а також стан психічного та психологічного благополуччя сім'ї, що забезпечує регуляцію поведінки всіх її членів відповідно до умов життя. Цей показник поділяє всі сім'ї на два основних типи:

– благополучні сім'ї. Їхні проблеми, як правило, викликані внутрішніми протиріччями та конфліктами, які пов'язані зі зміною умов життя суспільства, або

1) з надмірним бажанням захистити один одного, допомогти іншим членам сім'ї;

2) з тим, що власні уявлення про сім'ю не відповідають вимогам, які пред'являє до неї суспільство на даному етапі розвитку;

– неблагополучні сім'ї. Психологічні проблеми виникають внаслідок незадоволеності потреб одного або кількох членів сім'ї під впливом сильних факторів внутрішньосімейного та загальносоціального життя. Одним із головних проявів неблагополуччя є дитячо-батьківські стосунки. У неблагополучних сім'ях батьки часто мають різні психогенні відхилення: проекція на дитину власних небажаних якостей, жорстокість і емоційне відторгнення, нерозвинені батьківські почуття тощо [1].

Неблагополучні сім'ї розділяють на конфліктних, кризисних і проблемних.

- Конфліктні сім'ї. У взаєминах подружжя і дітей є сфери, в яких інтереси, потреби, наміри і бажання членів сім'ї наводять в зіткнення, породжують сильні тривалі негативні емоційні стани. Шлюб може зберігатися тривалий час завдяки взаємним поступкам і компромісам, а також іншим чинникам.

Сім'ї в кризі. Конфлікт між інтересами і потребами членів сім'ї особливо гострий і захоплює важливі сфери життя сімейного союзу. Члени сім'ї ставляться один до одного непримиренно або навіть вороже, не погоджуючись ні на які поступки і компромісні рішення. Кризові шлюби розпадаються або знаходяться на межі розпаду [2].

Проблемні сім'ї. Для них характерна поява особливо складних ситуацій, які можуть призвести до розпаду шлюбу. Наприклад, відсутність житла, важка і тривала хвороба одного з подружжя, відсутність фінансів для утримання сім'ї, судимість за вчинення злочину на тривалий термін і ряд інших надзвичайних життєвих обставин.

Функція – це життєдіяльність сім'ї, пов'язана із задоволенням певних потреб її членів. Виконання функцій сім'ї важливо не тільки для членів сім'ї та родичів, а й для всього суспільства [4].

Функції сім'ї тісно пов'язані з розвитком її структурної організації. Особливості сімейного устрою впливають на характер стосунків її членів між собою та із зовнішнім середовищем.

Є два основних аспекти функціонування сім'ї:

- 1) поточні функціональні обов'язки, делеговані членами сім'ї, її соціальне оточення;
- 2) Поведінкові явища і процеси, що відбуваються в сім'ї.

Деякі автори виділяють специфічні та неспецифічні сімейні функції (Харчев А.Р., Антонов А.І., Медков С.М., Навайтіс Р.). Специфічні функції сім'ї впливають із природи сім'ї та відображають її особливості як

суспільного явища, а неспецифічні – це ті, які сім'я змушена виконувати в силу певних історичних обставин.

З часом відбуваються зміни функцій сім'ї: одні зникають, інші з'являються відповідно до нових соціальних умов.

Все сімейне життя спочатку будується на розподілі обов'язків, і вкрай важливо вирішити питання про їх оптимальний розподіл між подружжям. Крім того, домашні обов'язки повинні бути розподілені відповідно до бажання і можливостей кожного чоловіка, щоб їх виконання не стало важким тягарем [3].

Однак не варто забувати, що сучасна сім'я не завжди дотримується традиційних правил і норм, і практика в кожній парі завжди індивідуальна. Тут важливо, які моделі сімейного устрою та розподілу обов'язків подружжя принесло з рідного дому, яких вони дотримуються в знайомих сім'ях. Створення власного сімейного порядку та розподіл сімейних обов'язків часто стає тривалим і складним процесом. При цьому від узгодженості уявлень про функціональну роль і обов'язки кожного з них залежить тільки саме подружжя. При цьому їм не зайвим буде знати, які класифікації сімейних ролей пропонують вітчизняні та зарубіжні фахівці в галузі сімейної психології та сімейних відносин [5]

Зокрема, С. В. Ковальов виділяє систему сімейних ролей за найважливішими функціями сім'ї і вважає, що функціонально-рольова сумісність подружжя є основою стійкості та благополуччя шлюбного союзу. До таких завдань належать:

1. Відповідає за матеріальне забезпечення сім'ї. Ця роль включає комплекс обов'язків, пов'язаних із забезпеченням сім'ї необхідного рівня добробуту.

2. Господар – господар. Реалізація цього завдання включає закупівлю продуктів, приготування їжі, забезпечення затишку, чистоти і порядку, догляд за одягом тощо.

3. Відповідає за збереження родинних зв'язків. Ця роль включає участь у сімейних ритуалах і обрядах, організацію спілкування з родичами та підтримку соціального розвитку членів сім'ї.

4. Організатор сімейної субкультури. Виконання цього завдання призводить до формування в членів сім'ї певних культурних цінностей, різноманітних інтересів і захоплень.

5. Організатор розваг. Ця роль сім'ї стала наголошуватися відносно недавно і включає ініціацію та організацію життєдіяльності сім'ї в області дозвілля.

6. Сімейний психотерапевт. Виконання цього, також щодо нової ролі, включає здійснення дій, спрямованих на вирішення особистих проблем іншого члена сім'ї. Слід зазначити, що повнота виконання цього завдання тісно пов'язана із загальною задоволеністю шлюбом.

7. Любіть свого партнера. Це завдання пов'язане з проявом активності в сфері статевих відносин.

8. Відповідальний за догляд за дитиною. Для виконання цього завдання необхідно забезпечити дитині фізичний і психологічний комфорт у перші півтора роки її життя.

9. Вихователь. Це завдання включає виконання обов'язків, пов'язаних із формуванням особистості старшої дитини [2].

Психолог Т. С. Яценко за результатами свого дослідження виділила чотири основні подружні ролі: статевий партнер, друг, опікун, покровитель. Саме ці ролі пов'язані із задоволенням найважливіших потреб подружжя: сексуальних, потреби в емоційному зв'язку і теплі у стосунках, потреби в захисті, турботі в сфері домашніх обов'язків. Склад цих ролей визначає характер подружніх відносин.

Наприклад, якщо у дружини дуже сильна потреба в емоційному зв'язку і теплі у стосунках, то чоловік повинен виступити для неї в ролі одного, щоб ця потреба була задоволена. Відповідно до особливостей вікової та гендерної психології, в перші роки шлюбу у чоловіка може переважати статева потреба.

Тому бажано, щоб в ролі інтимного партнера якомога частіше виступала дружина. В принципі, для нормального подружнього життя необхідна наявність усіх цих ролей (навіть якщо одна з них може головувати одночасно), інакше шлюб стає невігідним. Але при цьому зі стосунків подружжя слід виключити інші завдання (якщо тільки їх присутність не обумовлено між ними і не викликає їх протесту). Наприклад, замість друга чи опікуна у складній ситуації чоловік починає грати роль недосвідченої беззахисної дитини або повчального батька. У цьому випадку його рольова поведінка не відповідатиме рольовим очікуванням чоловіка, що може призвести до конфліктів і дестабілізації сімейних стосунків [7].

До традиційних завдань дружини відносяться народження і виховання дітей, створення і підтримання домашнього вогнища, утримання сімейного господарства, віддане підпорядкування власних інтересів інтересам чоловіка як глави сім'ї, пристосування до залежності і терпимість до обмежень в сфері діяльності. З боку чоловіка для підтримки гармонії сімейних відносин в цьому випадку необхідні (суворо в порядку): відданість матері своїх дітей, економічна безпека і захист сім'ї, підтримка сімейної влади і контролю. і приймати важливі рішення.

Роль від дружини збереження зовнішньої привабливості, моральної підтримки та сексуального задоволення, підтримки корисних для чоловіка соціальних контактів, забезпечення цікавого спілкування, урізноманітнення життя та усунення нудьги. Роль чоловіка включає захоплення дружиною і лицарське ставлення до неї, у відповідь романтичну любов і ніжність, забезпечення її засобами для одягу, розваг, проведення вільного часу з дружиною.

Ролі партнерів вимагають від чоловіка і дружини певного економічного внеску в сімейний бюджет, спільної відповідальності за дітей, участі в домашніх справах і розподілу юридичної відповідальності. Чоловік також повинен прийняти рівноправний статус (статус) своєї дружини і погодитися на її рівноправну участь у прийнятті будь-яких рішень. Від дружини – готовність

чоловіка відмовитися від лицарства (чоловіки рівні), рівна відповідальність за збереження статусу сім'ї, а в разі розлучення та відсутності дітей – відмова від матеріальної допомоги [15].

Для стабільності шлюбу важлива узгодженість не тільки соціальних, але і міжособистісних ролей. Якщо подружжя починає будувати свої взаємодії тільки на рольові основи, забуваючи про те, що для шлюбу як союзу двох неповторних особистостей, що відрізняються один від одного індивідуальним своєрідністю, значення власне міжособистісних відносин украй велика, то це може привести до розпаду шлюбу. Справа в тому, що такі «жорсткі» взаємодії («Я чоловік, ти дружина, і все!») призводять до деперсоналізації стосунків і викликають все більшу внутрішню «розкріпаченість» подружжя один від одного. і перенесення центру тяжіння у відносини за межі сім'ї, де є значно більші можливості для широкого вибору соціальних і міжособистісних ролей[8].

Психотерапевт А. Б. Добрович вважає, що подружні відносини будуються на основі моделі, яку людина засвоїла в дитинстві, у власній сім'ї. Стосунки між чоловіком і дружиною можуть відповідати одній з чотирьох моделей: батько – дочка, мати – син, брат – сестра, друг – друг. Яка модель забезпечує високу міцність шлюбу?

Деяким чоловікам дуже подобається модель мати – син: жінка повинна грати роль матері по відношенню до свого чоловіка. Не так багато жінок з радістю погоджуються на цю роль. Їм набагато більше до вподоби модель батько – дочка: чоловікові пропонують роль батька – захисника. Не всі чоловіки люблять і треба сказати, що не всі можуть зіграти цю роль. Виникає рольовий конфлікт – основна причина розставання чоловіка. Модель хлопець – дівчина свідомо не підходить для створення сім'ї: вона з самого початку передбачає відсутність чітких взаємних зобов'язань. Тому, на думку А. Б. Добровича, найбільш прийнятною моделлю в гармонійних подружніх стосунках є модель брат – сестра: з сестрою (братом) не розлучатися після сварки [14]. Прихильність сильніша за будь-яку образу, і ця прихильність

допомагає знайти шляхи до примирення, вчить терпіти недоліки іншої людини, дозволяє об'єктивно розібратися в складних сімейних проблемах, знайти спільну мову.

Коли в сім'ї панує справжнє кохання, люди стають одне для одного всім, тому що чоловіча та жіноча душі завжди мають відмінності, які приваблюють одну стать до іншої та забезпечують взаємодоповнення характерів. Коли у стосунках між двома людьми прийнятий природний і невимушений обмін ролями, їхнє спілкування є справді духовним. Чоловік в такій сім'ї виступає не тільки в традиційній ролі покровителя (батька, старшого брата, наставника), але часом ділиться з дружиною своїми негараздами і невдачами, які не соромлячись виглядати слабким, шукаючи і знаходячи співчуття і схвалення. Дружині в такій сім'ї дозволений весь спектр традиційно жіночих ролей – від «примхливої ??дівчинки» до «мудрої матері». Обидва розуміють, як важливо коханій людині бути в повній мірі самим собою, тобто проявляти всі грані свого Я. Сім'я в цьому випадку стає найвищою цінністю, нічим не замінним вогнищем щирості і людської тепла [11] .

Психолог Г. Ф. Дейнега стверджує, що в щасливих, успішних сім'ях подружжя набагато більше схожі в розумінні своїх сімейних ролей, якщо їм вдалося продуктивно вирішити проблему рольових психосексуальних переваг. Саме зі сфери статевих відносин подружжя згодом переносить певні моделі рольової поведінки в інші сфери сімейного життя. Кожна молода сім'я має справу з тонкими проблемами, пов'язаними з психосексуальними або психологічними взаємодіями. Ці проблеми не так просто розпізнати, тому що вони завжди проявляються однаково – це невиразне невдоволення тим, що відбувається, роздратування, відчуття психологічного дискомфорту. У кожного з подружжя виникає туманне відчуття: у їхніх стосунках щось не так, щось «не так».

Спеціальні дослідження показують, що багато з нас мають неусвідомлені переваги певних рольових позицій у спілкуванні з іншими людьми. Одні з нас постійно претендують на роль пана, інші – на роль князя

(різниця між паном і князем істотна: князь претендує на особливу шану, повагу). Виникає орієнтація на роль слуги або раба (повністю залежна людина, яка потребує догляду та керівництва). Є люди, які почуваються комфортно переважно в ролі експериментатора чи спостерігача. Хтось претендує на роль пажа, хтось на роль коханця. Нарешті, є орієнтація на ролі шулера (шахрая) і друга. У когось виникає потреба побути в ролі дитини чи батька. Для кожного з цих чоловічих варіантів жіночі рольові переваги збігаються: є жінки, які вважають за краще бути домогосподарками, принцесами, служницями, експериментаторами, коханками, хитрунами, матерями чи дочками [11].

Г. Ф. Дейнега вважає, що багато хто з нас хоче поводитися відповідно до однієї з перерахованих ролей. Якщо людина хоче, щоб її прийняли або прийняли в певній ролі, вона відповідно будує свою поведінку з оточуючими людьми. Він претендує на роль принца, він не тільки чекає, а й вимагає від оточуючих поваги, в ролі господаря – Слухняності, в ролі експериментатора – Беззаперечного підкорення і т.д. Зрозуміло, що величезний конфлікт виникне саме тоді, коли обидва будуть робити вигляд, що вони не доповнюють один одного, а виключають один одного[10].

Так, постійно сваряться князь і княгиня (княгиня і слуга знаходять спільну мову), насилу розуміють один одного і постійно сваряться двоє людей, один з яких хотів би бути другом, а другий – дитиною, батьком, матір'ю, коханкою і т.д. Все це реальність, яка погано піддається аналізу, тому що людина не завжди може точно визначити і сформулювати для себе свої рольові переваги. Але коли він їх усвідомлює і зрозуміє, він відразу починає вловлювати, чого йому бракує в поведінці чоловіка. А не вистачає йому саме доповнення – того, щоб визнавали його зверхність, якщо він на нього претендує, щоб визнавали право на капризи, якщо він вважає себе внутрішньо дитиною, визнавали право на те, щоб він робив догани, зауваження і докори (якщо він претендує на роль батька, батька, матері)[18].

Будь-які соціальні або міжособистісні ролі людина набуває в дитинстві в середовищі однолітків і в рідній родині. Ця роль стає звичкою, основним

способом поведінки. На жаль, молода людина, яка звикла до певної ролі та манери поведінки, часто не враховує особливостей сімейної обстановки та особистої ролі своєї дружини. Тому дуже важливо правильно розуміти доцільність обраного кожним із подружжя завдання, його відповідність ситуації та відповідність взаємним перевагам [12].

Спираючись на численні дані свого практичного досвіду, чеський психотерапевт С. Кратохвіл дійшов висновку, що рольова поведінка подружжя в сім'ї, особливо в початковий період її становлення, пов'язана з несвідомою тенденцією до повторення моделі сім'ї. Їхні батьки. Це може суттєво вплинути на стосунки між молодятами, незалежно від того, однакові чи різні моделі. При цьому кожен із подружжя приймає свою шлюбну роль, засновану на ідентифікації з батьком своєї статі, доповнюючи цю роль своїми уявленнями про роль батька іншої статі. Форми батьківських стосунків виступають на молоді подружжя як своєрідний еталон, з яким вони порівнюють свої ролі у власній родині. На ранніх стадіях шлюбу нерідко один з подружжя підкоряється своєму подружжю через бажання пристосуватися до нього (первинна адаптація). Однак з часом можливе повернення до колишньої програми поведінки, яка не відповідає рольовим очікуванням другого з подружжя, повторення помилок і проблем батьків, що може негативно позначитися на стабільності шлюбу, призвести до створення умов для конфлікту[24].

С. Кратохвіл, щоб обґрунтувати свою гіпотезу про те, що модель батьківської сім'ї впливає на модель сім'ї, яку згодом створюють їхні діти, зазначає, що у шлюбі партнерів із сімей, які представляють явно протилежні моделі, існує постійна боротьба за владу (або відзначається помилкова поведінка). Імовірність гармонійного союзу тим вище, чим ближче моделі сімей, з яких народилася пара. Крім того, для стабільного шлюбу важлива ступінь повторення позиції, яку кожен з подружжя займав серед своїх братів і сестер. Від цього залежить здатність ідентифікувати і доповнювати один одного (взаємодоповнення) у подружніх стосунках, легше переносити зв'язки,

що існували в батьківській сім'ї між братами і сестрами, на їх партнера по шлюбу. Цей зв'язок тим міцніший і триваліший, чим більше стосунки обох партнерів нагадують їхнє положення в родині батьків (це правило отримало назву «теорія двійників»)[13].

Роль кожного з подружжя в батьківській сім'ї характеризується їх становищем (порядком, підлогою) серед братів і сестер. Наприклад, старший брат з однієї сім'ї може ідентифікувати себе з подібною роллю людини з іншої сім'ї. Однак взаємодія і співпраця найлегше досягаються в спілкуванні з партнером, який займав компліментарну позицію. Зокрема, старший брат, який мав молодшу сестру, може сформувати надзвичайно стійкий зв'язок із дружиною, яка також мала старшого брата.

Завдяки комплементарним ролям партнери можуть створити стабільну модель, засновану на співпраці. Кожен з них у батьківській родині вже був у схожій плеяді, що полегшує їхню співпрацю. Так само молодший брат, у якого була старша сестра, очікує, що дружина буде піклуватися про нього, захищати, піклуватися про нього. Дружина, яка мала в родині батьків молодшого брата, буде проявляти подібне ставлення до чоловіка, зберігаючи стару поведінку; союз буде стабільним і гармонійним.

Таким чином, комплементарний шлюб можна розглядати як союз, в якому кожен з молодих подружжя займає таке ж становище, яке вони мали по відношенню до своїх братів або сестер у батьківській сім'ї. Наприклад, чоловік в дитинстві добре справлявся з роллю старшого брата двох сестер; тому він навчився звертатися до дівчат, відчуває відповідальність за них, захищає їх і допомагає їм. Якщо у дружини був старший брат (або брати), то вона легко пристосовується до чоловіка, приймає його захист, відповідальність за неї, піддається його впливу [16].

Ролі подружжя доповнюють одна одну. Подібним комплементарним шлюбом є шлюб між чоловіком, який мав у батьківській родині старшу сестру (чи сестер), і дружиною, яка мала молодшого брата (братів). У цьому випадку

варто очікувати, що дружина візьме на себе всю турботу і управління сім'єю [32].

У той же час між подружжям можуть виникати розбіжності за ознаками переваги і статі, якщо їх сімейні ролі за моделлю брата і сестри виявляються не взаємодоповнюючими. Прикладом таких відмінностей може бути шлюбний союз, у якому чоловік був старшим із братів у батьківській родині, а дружина мала лише молодших сестер. Подружжя будуть претендувати на роль лідера; кожен із них мав лише братів чи лише сестер і не звик жити з ровесником протилежної статі.

Подібна ситуація трапляється, коли чоловік, у якого були тільки старші брати, одружується на дівчині, яка була молодшою серед сестер. Чоловіки вважають за краще бути залежними, не прагнуть до домінування, не хочуть брати відповідальність за іншого. Однак вони не знають, як поводитися по відношенню до однолітка протилежної статі[17].

Особи, які не звикли спілкуватися з однолітками в батьківській родині, частіше шукатимуть у партнері риси свого батька (або матері). Найкращим прогнозом для таких осіб є шлюб із партнером, який мав молодшого брата або сестру (наприклад, чоловік був єдиною дитиною, а дружина мала молодшого брата[54]). Шлюби, в яких кожен з подружжя був єдиною дитиною в сім'ї, мають найгірший прогноз.

Рольова поведінка в шлюбі значною мірою залежатиме від того, чи партнерські поєднання конгруентні (поєднані, гармонійні), чи відповідають спільним уявленням і очікуванням. У цьому випадку партнери легше пізнають один одного і швидше досягають взаєморозуміння. При цьому збіг сімейних ролей може поєднуватися з їх взаємодоповненням. Відповідно до цього положення була запропонована наступна класифікація рольової поведінки та рольових очікувань подружжя[7].

1. Партнер, орієнтований на рівність: очікує рівних прав і рівних обов'язків.

2. Романтичний партнер: він очікує душевного схвалення, він хоче створити міцні узи любові, сентиментальні символи є для нього важливими: він відчуває себе обдуреним, коли його партнер відмовляється грати з ним у ці романтичнігри.

3. «Батьківський» партнер: Він з радістю піклується про іншого, виховує його, а той займає позицію «дитини».

4. «Дитячий» партнер: він привносить у шлюб певну спонтанність, безпосередність і радість, але водночас отримує владу над іншим у свій «дитячий» спосіб на метакомплементарному рівні, тобто прояв слабкості та безсилля. .

5. Раціональний партнер: Стежить за проявами емоцій, послідовно дотримується прав і обов'язків; він відповідальний і тверезий у своїх оцінках. Він добре пристосовується до життя, незважаючи на те, що його партнерка поводить не так. Він може помилятися в почуттях партнера.

6. Дружній партнер: Він хоче бути другом і шукає такого самого супутника, з яким він міг би розділити свої щоденні турботи та жити життям. Він не претендує на романтичну любов і сприймає звичайні тягарі сімейного життя як необхідні обов'язки.

7. Незалежний партнер: зберігає певну дистанцію з партнером у шлюбі. Він намагається уникати зайвої інтимності у стосунках і хоче, щоб партнер поважав ці вимоги.

Деякі поєднання партнерів досить схожі. Наприклад, незалежний партнер одружується з таким же незалежним або раціональним партнером. Інші подружжя можуть будувати свої стосунки за принципом взаємодоповнюваності, наприклад партнер «батько» з «дитиною». По-третє, конфлікт спочатку закладений у подружньому союзі (наприклад, у романтичному партнері з чоловіком, який претендує на незалежність)[19].

Поряд із спробами узгодити свою поведінку з рольовими очікуваннями вашого чоловіка в сімейному житті дуже важливо не забувати про власні бажання та установки. Нерідко один із подружжя (здебільшого дружина)

жертвує собою заради іншого, цілком і повністю відкидаючи навіть спробу заявити про свою незалежність. А потім виявляється, що вона дозволяє собі поставити іншу життєву мету: «Намагаюся виконувати те, чого хоче мій чоловік».

Головне в сімейному житті – бажання вгадувати і виконувати бажання і наміри подружжя. При цьому не проявляється ніякої ініціативи заради себе і, звичайно, безпричинно відсуваються на другий план власні бажання і потреби. Ця доброта, замовчуючи свої потреби, часом призводить не лише до непорозумінь, а й до однобічного розподілу ролей, що з часом сприйматиметься як тягар і поневолення. Саме тут виникають відносини домінування і підпорядкування, які за певних життєвих обставин можуть вилитися в гострий подружній конфлікт[35].

Отже, функціонально-рольові позиції (Поведінка) молодого подружжя в значній мірі залежать від того, яку модель шлюбного союзу вони припускають створити з урахуванням особистих установок, своїх уявлень про роль кожного з них у сімейному союзі. Міцність і стабільність сім'ї в подальшому буде залежати від збігу їх рольових очікувань і відповідних їм особливостей рольової поведінки шлюбного партнера [20]. Тому важливо знати, які різновиди сімейних ролей існують в сучасній сім'ї, щоб розумно підходити до їх узгодженим вибору в рамках внутрісімейного і внесемейного поведінки. Адже саме цей аспект сімейно-шлюбних відносин може зробити істотний вплив не тільки на особливості адаптації молодого подружжя до умов спільного життя, але і на вирішення багатьох сімейних проблем, сімейну атмосферу в цілому на наступних етапах життєвого циклу сім'ї.

1.2. Вплив культури та релігії на взаємовідносини у парі

Вплив релігії на стосунки пари цілком закономірно. В основному це торкається сфери духовного життя, виникає нагальна потреба в опануванні молоддю нових джерел формування моральних мотивів. Тому в сучасних

умовах найактуальнішою проблемою взаємовідносин меркантильного суспільства та релігії є використання духовного потенціалу релігії з метою покращення морально-психологічного клімату молодого покоління та молоді [27]. Незважаючи на різний, часто низький ступінь вираженості релігійних почуттів, поверхове знання основ віросповідання та низьку релігійну активність, багато молодих людей вважають себе віруючими. І цю обставину необхідно враховувати при організації та проведенні педагогічного тренінгу в молодіжних колективах. Освіта оцінюється по-різному.

Під вихованням розуміють насамперед соціальне явище, пов'язане з передачею від покоління до покоління всієї накопиченої людством культури, досягнень у духовній і матеріальній сферах, таких як соціалізація, входження людини в життя. Цей перехід може відбуватися різними шляхами, навіть спонтанно, незалежно від бажання вчителя та учнів. У тих же випадках, коли передача накопиченого досвіду відбувається спеціально, цілеспрямовано, цілеспрямовано, а не стихійно, цей процес стає педагогічним і є об'єктом і предметом педагогічної науки, одного з її розділів – теорії виховання [21].

Проте таке розуміння виховання ще не повною мірою відображає його сутність як педагогічного процесу, не повною мірою відповідає потребам практики, ефективної організації та здійснення виховної роботи в сучасних умовах. Останнім часом релігійні об'єднання дедалі частіше виступають як суб'єкти виховання молоді, що пояснюється зростанням інтересу суспільства до релігії та посиленням її впливу на масову свідомість людей. Слід визнати, що релігія насамперед впливає на духовний світ віруючих, їх моральні орієнтації та життєві установки, вони відчують від неї моральну підтримку[19].

Таким чином, у багатьох випадках релігія виконує компенсаторну функцію, заспокоює і заспокоює людину, що свідчить про психотерапевтичний ефект релігійного впливу. Релігія загалом допомагає віруючим в особистому духовному розвитку та вдосконаленні. З навчальною

метою доцільно використовувати духовний потенціал релігії, роз'яснювальні роботи про сутність релігії, види віри та релігійні обряди.

Релігія, відіграла і протягом тисячоліть відіграє значну роль у забезпеченні та зміцненні високих моральних норм у поведінці людей, у формуванні в них певного духовного ідеалу, що визначає поведінку. і активність людини в будь-якій життєвій ситуації, виховання молоді в релігійній сфері визначається низкою факторів:

– найважливішим є положення про боговстановлену мораль. Це визначає абсолютність моральних приписів. Мораль за своєю природою потребує міцної основи (абсолюту), яка має підносити її над буденністю життя. Цим абсолютом у моральному житті для віруючих є Бог і його заповіді. Завдяки цьому абсолюту саме в релігії питання про критерії добра і зла вирішується більш чітко і однозначно, ніж будь-де. Кожен віруючий має чітке знання про те, яка поведінка і спосіб життя є праведними, а які неправедними;

– в релігії завжди є ідеальний приклад, який має служити людині метою її власного життя. Як відомо, основними структурними елементами релігії є: релігійна свідомість, релігійна діяльність, релігійна організація. Кожен з них має свою внутрішню структуру.

Релігійна свідомість, наприклад, включає релігійну ідеологію і релігійну психологію. Релігійна діяльність у формі релігійного культу означає наявність засобів культу та культової діяльності тощо. Історичний досвід і практика сучасного суспільного життя показує, що релігійним чинником може виступати як релігія в цілому, так і окремі її складові навіть елементи. За своєю структурою релігійний фактор складається з об'єктивної та суб'єктивної складових. Об'єктивна складова – релігійна реальність, з якою стикається дане покоління віруючих і яка виражається в певному змісті релігійної свідомості; у сформованій системі релігійних відносин; у сформованій релігійній культурі; у нинішній формі релігійної організації[22]. За своєю структурою релігійний фактор складається з об'єктивної та суб'єктивної складових. Об'єктивна складова – релігійна реальність, з якою стикається це покоління віруючих і яка

виражається в певному змісті релігійної свідомості; у сформованій системі релігійних відносин; у сформованій релігійній культурі; у нинішній формі релігійної організації.

Навіть сучасна педагогічна практика дає підстави визначати виховання як цілеспрямовану діяльність суспільства, держави, їх інститутів та установ, а також вихователів щодо формування та розвитку особистості підростаючого покоління, спонукання їх до самовдосконалення відповідно до так званих вимоги часу і життя. Таке визначення (без претензій на вичерпність і завершеність) суттєво відрізняється від традиційного і дозволяє по-новому підійти до організації виховної роботи з молоддю в цілому та в кожному конкретному випадку[39]. Щира розмова з високоавторитетною людиною без свідків і, як то кажуть, по душам – це найважливіший шлях до виховання взагалі в галузі моралі зокрема. Розглянуті сфери виховання молоді мають свою специфіку, але вони тісно пов'язані між собою. Реалізація змісту освіти потребує комплексного підходу, який забезпечує єдність усіх компонентів [23].

У нових історичних умовах відроджуються втрачені традиції, все більшого значення починає набувати релігія як один з інститутів формування особистості молодого покоління. За даними соціологів, понад 47% молодих людей у віці від 14 до 25 років вважають себе віруючими.

В умовах розмитості цінностей українського суспільства, духовного вакууму помітний загострений інтерес частини українських пар та сімей до нетрадиційних релігійних культів і вірувань, що носять в деяких випадках деструктивний, асоціальний характер. Релігія, з точки зору монотеїстів, людей, які визнають існування єдиного і єдиного Бога, – це взаємини між Богом і людиною (лат. Religio). У реальному житті релігійний фактор взаємодіє і переплітається з іншими факторами суспільного життя. Історична та суспільна практика дає достатньо свідчень того, що особливо тісно релігійний чинник пов'язаний з національним чинником. Досвід релігійного

виховання дозволяє зробити висновок, що основними проявами негативного впливу псевдорелігійного чинника на молоді пари є:

- Поява у соціальних групах протиріч на релігійному ґрунті;
  - Проникнення ідей містицизму та окультизму.
- До числа таких проблем, наприклад, відносяться:
- проблема взаємовідношення між невіруючими і віруючими число і самоповага яких значно зростає;
  - релігійні відмінності при певних умовах дійсно можуть стати приводом для виникнення роз'єднаності навіть конфронтації груп віруючих.

Разом з тим, за спостереженнями соціологів, у міру збільшення кількості віруючих у молодіжних колективах стали виявлятися елементи симпатій – антипатій за ознакою конфесійної приналежності. Так, наприклад, 20% віруючих заявляють, що для них не байдужі релігійні приналежності товаришів по навчанню та зайняттям спортом. Відзначається прояв ворожості до інших релігій. Практично всі традиційні конфесії негативно налаштовані по відношенню до нових релігійних утворень. Представники різних сект з антипатією ставляться до традиційних конфесій, в тому числі до православ'я. Крім перерахованих вище відкритих загроз для безпеки країни релігійна сфера життя сучасного бурхливо мінливого українського суспільства таїть у собі певну приховану загрозу [46].

Ця загроза пов'язана з деякими аспектами проблеми адаптації релігії, яка має консервативний характер, до бурхливої динаміки сучасного суспільного розвитку в Україні. Перший напрямок зумовлений змінами релігійної організації самого суспільства та його адаптацією до суспільства, що змінилося. Другий напрямок – протидія (прихована чи відкрита) з боку релігійної організації змінам у суспільстві [27].

Від співвідношення цих напрямків релігійної адаптації залежить потенціал прихованої, внутрішньої загрози суспільству з боку релігійної сфери. На державному рівні необхідно вжити заходів щодо обмеження діяльності суспільно небезпечних релігійних організацій на території України.

Враховуючи зростання релігійної нетерпимості в сучасній Україні та те, що релігійну толерантність необхідно виховувати з дитинства, можна рекомендувати покращувати виховання школярів у дусі поваги до релігійних переконань інших людей. Нинішні шкільні програми не виконують цієї ролі [30].

Пропонується запровадити в школах 20-30-годинний курс релігієзнавства. Враховуючи великий потенціал релігії у вихованні громадян України в дусі високих моральних ідеалів, держава має вжити заходів щодо підтримки програм релігійних організацій. у цій сфері на державних радіоканалах і телебаченні. Сучасна світова та вітчизняна історична практика показує, що держава має достатньо шляхів вирішення цієї проблеми. Перш за все, до них слід віднести: удосконалення механізму правового регулювання відносин між релігійними організаціями; створення певних організаційних структур, призначених для регулювання відносин між релігійними організаціями; примусове припинення діяльності (на підставі закону) націоналістичних і релігійних організацій, які спричиняють різноманітні міжрелігійні конфлікти [28].

Недооцінка політиками релігійного чинника призводила і призводить до реального ігнорування важливих стимулів і джерел зовнішньої та внутрішньої політики. Розуміння та адекватне врахування релігійного чинника в політиці дозволило б Україні реалізовувати ефективнішу соціальну політику як всередині країни, так і на міжнародній арені. Практика співпраці з релігійними об'єднаннями свідчить про доцільність її використання в інтересах вирішення всього спектру завдань виховної роботи. Але вона має базуватися насамперед на духовних потребах людей, їх релігійній причетності, історично сформованих традиціях і реальній здатності тієї чи іншої організації, громади чи конкретного духовенства позитивно впливати на морально-психологічний стан молоді [62]. Така спільна робота має бути спрямована на формування патріотизму, честі та обов'язку, готовності долати труднощі сьогодення.

Закономірне запитання: що можна використати з того великого досвіду у сфері спілкування та освіти, який накопичила Церква? Існує великий пласт форм і методів, які можна використати або творчо переробити для потреб і потреб інформаційної роботи [38]. Слід звернути особливу увагу на такі елементи інформаційної та релігійної культури, які можуть здатися спільними для наставників і педагогів, які організують і здійснюють інформаційно-просвітницьку роботу з молодим поколінням. По-перше, це величезна внутрішня переконаність в істинності, правильності того, що проповідується. При цьому всім добре відомо, що ніщо так не заражає слухачів вірою в правоту мовця, як його власна щирість.

1. По-друге, повне, абсолютне знання предмета, про який йде мова. А це дозволяє говорити ще з більшою переконливістю. Проповідь повинна йти від серця – одна з вимог до ви ступу діяча церкви. Навіть в абсурдному сні ніхто не зміг би уявити такого, щоб священик читав проповідь по паперу, а архієрей – ще й за текстом, написаним помічниками. І тому не доводиться дивуватися величезною силою емоційного впливу проповіді.
2. По-третє, простота і доступність матеріалу, насиченість яскравими образами, несподіваними порівняннями, близькими за розуміння для слухачів метафорами; постійне використання такої форми красномовства, як риторичне питання.
3. По-четверте, кожен виступ, будь-яка проповідь звернені до добра. А висока мета надає в цьому випадку ораторському мистецтву неймовірну силу переконання.
4. По-п'яте, ретельність підготовки. На цю обставину звертали увагу всі відомі ритори: зовнішня невигадливість промови – це результат великого мистецтва.
5. По-шосте, внутрішня постійна готовність до виступу[13].

Останнім часом в Україні значної популярності набули нові релігійні течії. За даними соціологів, прихильниками називають себе приблизно 10%

населення, насамперед із числа молоді, студентів, школярів, науково-технічної та творчої інтелігенції. Основою відмінності цих релігійних об'єднань є зв'язок з тією чи іншою культурною традицією. Одні з них тягнуться на захід, інші – на схід, треті вкорінені в місцевий ґрунт. Є й такі, що здаються поєднанням елементів різних культур і релігій. Вони також специфічні за своєю світоглядною спрямованістю та характером функціонування як духовних явищ [42]. По сусідству з ними розташовуються різні сатанинські угруповання, спрямовані на розпалювання пристрастей і негативних тенденцій (в останнє десятиліття члени спільноти рекрутуються переважно з молодіжного середовища – часто на рок-концертах і фестивалях). Неоціненну роль у розкритті антигуманної спрямованості цих течій неокультизму молодим людям, які постраждали від них психологічно і морально, можуть зіграти фахівці, наприклад, духовенство Православної Церкви.

Отже, у наш час у духовно-моральній атмосфері сучасного суспільства відбуваються значні зміни. Помітно зростання релігійності серед молоді. З одного боку, це відбувається серед молоді під впливом сімейного виховання. З іншого боку, у людей середнього та старшого віку спостерігається пошук особистістю духовності, прагнення знайти стійку систему цінностей, отримати психологічне та моральне обґрунтування життя

1.3. Психологічні особливості взаємовідносин у парі з різною релігійною приналежністю

Сучасна статистика свідчить про те, що міжрелігійні стосунки є досить поширеними в наслідок існування загального соціокультурного простору, в якому здійснюються комунікації між представниками різних етнічних та релігійних приналежностей.

Суспільні процеси не завжди відображаються на подружньому житті безпосередньо, вони відбуваються крізь призму індивідуальних психологічних особливостей членів сім'ї та специфіку їх взаємовідносин.

Саме психологічні чинники є визначальними серед тих, що впливають на задоволеність сімейними стосунками та стабільність подружжя [29].

У процесі релігійної діяльності та релігійних відносин (особливо культових) виникають і відтворюються різноманітні види релігійно-психологічних явищ, які прийнято називати релігійно-психологічним комплексом.

Релігійно-психологічний комплекс включає багато елементів: релігійні потреби, ціннісні орієнтації, установки, почуття, спілкування, стереотипи, звичаї, традиції тощо. Його зміст втілює єдність, зв'язок і взаємовираження релігійної ідеології та релігійної психології.

Релігійна потреба відноситься до духовних потреб людини. Його основою є релігійна віра (в різноманітних догматах, текстах, ідеях, властивостях, зв'язках тощо), яка знаходить своє практичне вираження в релігійних діях віруючого. Тому релігійну потребу індивіда можна визначити як потребу у виконанні культових дій, що служать для взаємодії з потойбічним світом.

На думку дослідників, у цьому полягає специфіка релігійної потреби, яка відрізняє її від інших духовних потреб людини (Д. М. Угриновича, 1986; І. М. Яблоков, 1979)[36].

Відомо, що у 1920-1930-х рр в СРСР було закрито багато тисяч церков і мечетей. Це сталося так, що релігійна потреба віруючих поступово слабшала і вмирала. В інших країнах, де ставлення до релігії і церкви було протилежним, навпаки, створювалися такі суспільні умови, які зміцнювали і зміцнювали релігійну потребу людей. У збройних силах багатьох зарубіжних держав ці умови забезпечуються, з одного боку, правовими гарантіями, закріпленими в законах, статутах та інструкціях, з іншого – конкретними заходами, наприклад: функціонуванням інституту військових священиків; діючи в гарнізонах церков, костелів, мечетей, синагог, а також обладнання культових місць у польових умовах; виділення спеціального часу для релігійних

церемоній; проведення «капеланської години», душпастирських бесід; оголошення церковних свят офіційними вихідними днями тощо [32].

Слід зазначити, що релігія задовольняє не лише потребу віруючих у здійсненні релігійних обрядів і молитов, а й багато нерелігійних потреб людей, наприклад, пізнавальні, світоглядні, моральні, естетичні тощо.

Зокрема, світоглядні, моральні та пізнавальні потреби віруючих отримують конкретне задоволення через систему релігійних догм, міфів і норм поведінки, які пропагують релігійні організації. Естетичні потреби задовольняються завдяки естетичним компонентам культу. У стосунках з іншими віруючими і віруючими реалізуються потреби спілкування, комфорту і деякі соціальні бажання[26].

До найважливіших характеристик спрямованості особистості віруючого відносяться мотиви релігійності, які включають як мотиви релігійних переконань (фактори, які, на думку віруючого, роблять його віру необхідністю), так і мотиви релігійної поведінки (причини, що спонукають до відвідування храмів, церков чи місце молитви та здійснення молитов, релігійних церемоній).

Досліджуючи мотиви релігійності людей, необхідно враховувати те, що віруючі не завжди їх усвідомлюють і можуть пояснити. Трапляється, що релігійна людина з різних причин не бачить або не хоче бачити справжні мотиви, які привели її до релігії. У своїх поясненнях він часто робить помилкові припущення. Водночас серед віруючих є чимало людей, які намагаються довести необхідність релігійної віри фактами, які не мають прямого відношення до релігії. Природно, що в психологічному вивченні релігії найбільший інтерес викликає виявлення мотивів релігійності не якихось окремих, конкретних індивідів, а найбільш типових мотивів, характерних для широкого загалу віруючих певного суспільства [31]. Такі матеріали, отримані в результаті спеціальних психологічних досліджень, зазвичай публікуються в наукових виданнях (монографії, журнали, доповіді тощо) і в пресі. Серед мотивів релігійної віри віруючі часто називають такі, як:

«Релігія обіцяє спасіння душі», «Релігія обіцяє вічне життя в раю», «Релігія дає душевний комфорт», «Релігія – це шлях до морального вдосконалення», «Релігія приваблює мене високою моральністю», «Релігія може дати відповіді на всі питання» та ін. (З Е., 1995).

З цих та інших подібних тверджень видно, що серед мотивів релігійних переконань, які називаються віруючими, домінують зовнішні спонукання та потреби до релігії. Серед мотивів релігійної поведінки переважають мотиви нерелігійного характеру, про що свідчать опитування серед віруючих («визнають», «бо багато хто ходить до церкви», «визнаю силу таїнств», «дотримуюся традиції»), «здійснення обряду заспокоює душу, прощає гріхи» та ін.) (Москалець В.П., 2007)[51]. У системі характеристик релігійної спрямованості особистості важливу роль відіграють ціннісні орієнтації, які є важливим показником ставлення віруючої людини до релігії. Вони допомагають розкрити мотиви культової поведінки віруючого, характеризують його стосунки з релігійною громадою, соціальні та моральні якості. Для віруючих властива специфічна система ціннісних орієнтацій, яка характеризується тим, що головну роль у ній відіграють ідеї та норми, що впливають з релігійної віри. Земне підпорядковується надприродному, природне – надприродному. При такому підпорядкуванні цінностей всі реальні суспільні цінності, що впливають з людських потреб та інтересів, вважаються вторинними [73]. Провідну роль в ієрархії цінностей віруючих відіграють релігійні цінності, створені їх уявою. Таким чином, ціннісні орієнтації релігійних людей насамперед зосереджені на головних цінностях, які проголошує сповідання віри – Бог, його властивості та дії по відношенню до світу та людини, релігійні заповіді та істини тощо.

Наприклад, багато баптистів вважають метою свого життя майбутнє спасіння в загробному житті. На їхню думку, земне життя не має самостійної цінності, а є лише переддень реального загробного життя. Для баптистів характерне таке твердження: «Сенс земного є передмова і є життя вічне, це сенс усього життя».

На думку експертів, релігійна структура цінностей, детермінована основами віри, впливає не лише на свідомість віруючих, а й на їх поведінку в суспільстві. Перш за все, орієнтація на релігійні цінності знижує або перешкоджає соціальній активності віруючих, спрямовує їх енергію, думки, почуття і бажання в певне русло, створюючи тим самим ілюзорну форму соціальної активності (участь у релігійних обрядах і заходах). релігійних організацій і громад) [33].

У зв'язку з процесами секуляризації, які значно поширилися в багатьох країнах світу, в системі ціннісних орієнтацій віруючих суто релігійні цінності, зумовлені релігійною вірою, поступово перестають домінувати і відступають. вони були на задньому плані, поступаючись місцем звичайним земним цінностям життя. Проте останнє може тривалий час асоціюватися у свідомості віруючого з певними релігійними поглядами та уявленнями [58].

Система ціннісних орієнтацій віруючих характеризує їх загальне ставлення до навколишньої дійсності, загальну соціальну спрямованість їх свідомості та поведінки. Однак ця загальносоціальна спрямованість реалізується в їхньому ставленні до конкретних подій, фактів чи осіб, в окремих актах поведінки [41]. Тому релігійні установки є важливим елементом релігійно-психологічного комплексу.

Особливу роль у релігійно-психологічному комплексі відіграють релігійні переконання. Релігійна установка – схильність віруючої людини до певної оцінки тих чи інших суспільних явищ і готовність до відповідних дій, зумовлених цією оцінкою. Зокрема, дослідники відзначають, що релігійні установки відіграють роль своєрідного фільтра по відношенню до всієї інформації, яка доходить до віруючого: вся нерелігійна інформація засвоюється «вибірково», відповідно до усталених установок. Віруючі не сприймають інформацію, яка не відповідає цим установкам [45].

Специфіка релігійних установок віруючих особливо яскраво проявляється у відносинах з одновірцями та віруючими, з одного боку, та з атеїстами, невіруючими та представниками інших конфесій – з іншого. У

переважної більшості глибоко віруючих людей зазвичай спостерігається стійке позитивне ставлення до служителів культу і релігійних проповідників. Наприклад, у баптистських громадах пресвітер має незаперечний авторитет серед більшості віруючих, а його слова та настанови сприймаються з особливою покорою та увагою[55].

Не менш міцні та позитивні стосунки з одновірцями – «братами» та «сестрами». Цікаво, що він якимось чином фільтрує всі враження, які виникають у процесі спілкування з одновірцями. Віруюча людина може тривалий час не помічати певних характеристик, дій, вчинків, які не відповідають її уявленням про те, як виглядає «справжній християнин». Навпаки, усе позитивне, що бачить у своїх «братах» і «сестрах», він зазвичай приписує благодотворному впливу віри та релігії. Створені таким чином позитивні стосунки з іншими віруючими та віруючими накладають відбиток на зміст і спрямованість свідомості та поведінки віруючого[39].

Водночас не слід вважати, що подібне міцне позитивне ставлення до одновірців і віруючих існує і серед віруючих інших конфесій. Наприклад, серед мусульман, судячи з цих спостережень, таке ставлення присутнє, але в суттєво ослабленій формі повністю відсутнє в окремих групах (наприклад, ісламські фундаменталісти). Про це свідчить той факт, що за останні кілька років в Єгипті особливо в Алжирі мусульманські екстремісти вбили кілька тисяч одновірців, в тому числі єгипетського муфтія, якого неправомірно звинуватили в невірності [72].

Щодо характеру ставлення до невірючих, то тут теж не так однозначно. Є віруючі, у яких склалися сильні негативні стосунки з невірючими. Вони становлять незначну меншість. У кілька разів більше тих, хто не має або майже не має негативних стосунків з невірючими. Проте найбільшу групу (більше половини респондентів) складають ті, у кого зазначене ставлення присутнє, але в ослабленій формі, що дозволяє їм підтримувати дружні стосунки з невірючими. Релігійні установки впливають на психологічно-політичні орієнтації та соціальну активність людей [64].

Важливою частиною релігійно-психологічного комплексу є релігійне почуття. Релігійні почуття – це емоційне ставлення віруючих до визнаних об'єктивних істот, властивостей, зв'язків, до сакралізованих (ритуальних, ритуальних) речей, осіб, місць, вчинків, один до одного і до самих себе, а також до релігійно витлумачених окремих явищ світу і миру в цілому [42].

Слід пам'ятати, що емоційні процеси віруючих не містять нічого конкретного з точки зору їх фізіологічної основи і основного психологічного змісту. Релігійні вірування пов'язані із загальнолюдськими почуттями: страхом, любов'ю, гнівом, радістю, надією, жахом, захопленням тощо. Але для віруючих вони мають відповідне предметно – образне оформлення і зміст, тобто віруючі переживають їх як «страх Господній», «любов до Бога», «почуття смирення», «почуття гріховності», «радість до спілкування з Богом», «рух ікони Божої Матері», «співчуття до ближнього», «любов до ближнього», «повага до краси і гармонії створеної природи», «очікування чуда», тощо

У цьому контексті американський дослідник релігії В. Джеймс пише: «Якщо погодитися розуміти поняття «релігійне почуття» як збірну назву тих почуттів, які породжуються в різних випадках релігійними предметами, то ми визнаємо можливість того, що це поняття не містить такого елемента, який би мав особливу природу з психологічної точки зору [47]. Є релігійна любов, релігійний страх, релігійне почуття благородства, релігійна радість і т. д. Але релігійна любов – це лише почуття радості, яке є загальним. до всіх людей, звернений до релігійного об'єкта. Релігійний страх – це звичайне тремтіння людського серця, але воно пов'язане з ідеєю божої кари» (Угриновича Д. М., 1986)[19].

З цього висновку та з точки зору інших дослідників релігійно-психологічних феноменів можна зробити висновок, що специфіка релігійних почуттів полягає не в їх психологічному змісті, а в їх спрямованості, в об'єктах, на які вони спрямовані. Що стосується об'єктів релігійного почуття, то ними можуть бути різного роду релігійні образи, уявлення та ідеї [52].

У тих же випадках, коли релігійні почуття як би спрямовані на реальний об'єкт, наприклад, на якусь людину («святий», «праведник» і т. д.) або матеріальний об'єкт («чудотворна ікона», «святе джерело»), і т. д.), то насправді вони завжди пов'язані не з предметом як таким, а лише з надприродними властивостями, якими він нібито володіє.

Важливим елементом релігійно-психологічного комплексу є релігійне спілкування – особистісні, емоційно насичені стосунки між віруючими, у формі яких актуалізуються та персоніфікуються релігійні стосунки[35].

Як і будь-яке спілкування, релігійне спілкування здійснюється за допомогою різноманітних соціально-психологічних механізмів: навіювання, зараження, наслідування, ідентифікації тощо. Водночас не всяке спілкування між віруючими є релігійним, оскільки воно може відбуватися в нерелігійних сферах: економічній, політичній, військовій, мистецькій, у побуті, на відпочинку тощо[63].

Для глибоко релігійної людини Бог або інші надприродні істоти часто постають важливішою реальністю, ніж навколишній світ. Спілкування з ними займає важливе місце в житті таких людей. Він замінює реальне спілкування з людьми, створює ілюзію взаємної близькості, викликає гострі переживання, призводить до емоційної розрядки.

Для віруючої людини Бог є партнером, розрадником, до якого можна звернутися в кожному мить життя, він завжди доступний, завжди вислухає і втішить. Відсутність спілкування з людьми, відсутність уваги і співчуття до їхніх потреб і бажань часто штовхає людину на ілюзорне спілкування з Богом.

Релігійна свідомість диктує два плани спілкування: віруючих між собою, віруючих зі священником і віруючих з іпостасними істотами – з Богом, ангелами, душами померлих тощо. У релігійному спілкуванні проявляються різні аспекти релігійних відносин: домінування – підпорядкування («Господь – слуга Господа») морально-раціональні відносини (покора, смирення, релігійна любов), відносини заступництва і захисту (ангел – хранитель), субординація та авторитаризм [70].

В процесі релігійного спілкування, що має місце в тій чи іншій релігійній громаді чи конфесії, у віруючих поступово формується почуття «ми», відбувається відділення їх послідовників від інших віруючих, віруючих від невіруючих, які оцінюються як «вони».

З одного боку, віруючі однієї конфесії протистоять представникам інших релігійних конфесій і роз'єднуються, з іншого боку, вони об'єднуються, зміцнюються, відчують міцніший зв'язок один з одним, їх психологія і особливості поведінки стають все більш схожими, стандартизовані та відповідають. В результаті такого роду процесів і на основі створених думок, уявлень, стереотипів у віруючих виникає відчуття релігійної вищості. Не останню роль у цьому відіграють теологи та служителі культу.

Конфесійна (релігійна) винятковість є характерним явищем для всіх сучасних релігій. Проте в кожній релігії воно проявляється специфічно, у конкретних формах. У повсякденному житті релігійна ексклюзивність підтримується як релігійною ідеологією (через богословів, служителів, місіонерів та їхні богословські праці), так і релігійним культом.

З соціально-психологічної точки зору релігійна винятковість не таке нешкідливе явище, як може здатися на перший погляд [44]. Відмінність і відокремленість послідовників однієї релігії від інших створює певну настороженість і навіть напруженість у стосунках між віруючими різних релігійних груп, що за певних умов може призвести до відкритої ворожнечі (як, наприклад, між католиками і протестантами в Північній Ірландії або індуїстами і Мусульманами в Індії), що часто стимулюється різними політичними силами.

Слід зазначити, що характер спілкування, відносин і взаємодії між віруючими певних конфесій визначаються особливостями релігійної ситуації в країні не обов'язково повинні характеризуватися відвертою ворожістю. Релігійні протиріччя в умовах соціальної напруженості, викликані різноманітними кризами, однак, часто в латентному стані, можуть приймати відкриту форму. У таких випадках вони стають суспільно небезпечними. Крім

того, релігійний чинник може зміцнювати і поглиблювати класові, статусні, професійні та групові поділи, що існують у суспільстві [55].

Отже, психіка віруючих не зводиться лише до власних релігійно-психологічних компонентів, оскільки містить і позарелігійні елементи (наприклад, національно-психологічні особливості, особливості класової психології). Тому, розглядаючи специфіку соціально-психологічного типу релігійної особистості, слід зосереджувати увагу лише на тих аспектах її спрямованості, які безпосередньо пов'язані з релігійною вірою[64].

Висновки до першого розділу

Як бачимо поняття «сімейна роль» є складним утворенням, яке відображає реальну поведінку, очікування, почуття, а також цілі, до яких має прагнути член сім'ї. Крім того, вона також включає санкції та норми (певні правила, які вироблені і прийняті сім'єю і яких мають дотримуватися її члени, щоб бути разом). Норми визначають, що конкретно має виконувати шлюбний партнер при реалізації певних сімейних функцій.

Розподіл сімейних ролей у парах із різною релігійною приналежністю є вагомим фактором, що визначає ефективність подружніх стосунків та регулює систему взаємовідносин партнерів. Узгодженість уявлень партнерів про сімейні ролі у подружньому житті виступає, з одного боку, як фактор стабілізації стосунків у сімейній системі, а з іншого – коли такі уявлення не співпадають чи суттєво різняться – як фактор дестабілізації функціонування сімейної системи.

Аналіз та узагальнення існуючих теоретичних підходів до розуміння ціннісного розподілу ролей у парах з різними релігійними стосунками, ціннісних орієнтацій як психологічного феномену дозволило визначити систему цінностей як основу діяльності, як суспільства, так і особистості, довести, що ставлення особистості до важливих цілей життєдіяльності визначає її ціннісні орієнтації. Аналіз та узагальнення існуючих теоретичних

підходів до розуміння ціннісного розподілу ролей у парах з різними релігійними стосунками, ціннісними орієнтаціями як психологічного феномену дав змогу визначити систему цінностей як основу діяльності. як суспільства, так і особистості, довести, що ставлення особистості до важливих життєвих цілей визначає її ціннісні орієнтації.

Сучасна статистика свідчить про те, що міжрелігійні стосунки є досить поширеними в наслідок існування загального соціокультурного простору, в якому здійснюються комунікації між представниками різних етнічних та релігійних приналежностей.

Релігійно-ціннісні орієнтації як психологічний феномен виконують певні психологічні функції в житті людини: сприяють особистісному розвитку та самоефективності, беруть участь у психологічному – фізичному оновленні особистості, підтримують переживання позитивних емоцій та естетичного задоволення, забезпечують відчуття причетності, безпеки та захисту в межах місцевості, підвищує рівень задоволеності життям тощо.

Теоретично обґрунтована взаємообумовленість ролей у парі з різною релігійною приналежністю та етнічною ідентичністю. Культурно-ціннісні орієнтації виникають у зв'язку з етнічною ідентичністю, механізмом особистісного зростання та самоактуалізації. Коли людина набуває релігійної ідентичності, відбувається процес рефлексивної діяльності, коли оновлюються контексти та смислові зв'язки. Таке володіння є як розумінням етнокультурної традиції, в межах якої знаходиться суб'єкт, так і саморозумінням цього суб'єкта.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У ПАРІ З РІЗНОЮ РЕЛІГІЙНОЮ ПРИНАЛЕЖНІСТЮ

2.1. Організація та методи дослідження розподілу ролей у пар

Експериментальне дослідження вивчення психологічних чинників розподілу ролей у парах з різними релігійними приналежностями, дає змогу розглядати даний феномен, як особливу систему компонентів, що є запорукою взаємодії пари, розподілу ролей у парі.

Практичний психолог, який починає вивчати етико-психологічні основи подружніх відносин, може використовувати тести, які діагностують подружні конфлікти, задоволеність шлюбом і його стабільність [80].

В якості психодіагностичного інструментарію нами були використані методики на розподіл ролей у сім'ї «Методика розподілу ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин), психологічне функціонування людини в кількох сферах «Вісбаденський опитувальник» (Н. Пезешкіана та Х. Дайденбаха), метод який фокусується на моделях і динаміці спілкування між подружніми партнерами «Особливості спілкування між подружжям», метод оцінки ставлень і переконань обох партнерів у подружній парі, зокрема щодо їх стосунків і один одного «Вимір установок у подружній парі Альошина».

Для діагностики етико-психологічних основ подружніх стосунків використовуються наступні методики:

1. «Методика розподілу ролей у сім'ї Гозман, Альошин» (Додаток Б).

Методологія розподілу ролей у сім'ї Гозман, Альошина – це психологічний підхід, який допомагає членам сім'ї зрозуміти та розподілити ролі один для одного таким чином, щоб сприяти здоровому функціонуванню та стосункам. Ця методологія базується на наступних кроках:

– Визначте потреби та цілі сім'ї: Перший крок – зрозуміти загальні потреби та цілі сім'ї. Це може включати обговорення сфер життя сім'ї, які потребують покращення, наприклад спілкування, управління фінансами або вирішення конфліктів.

– Визначте індивідуальні сильні та слабкі сторони: після визначення потреб і цілей сім'ї наступним кроком є визначення сильних і слабких сторін кожного окремого члена сім'ї. Це можна зробити шляхом саморефлексії, сімейних обговорень або використання психологічних оцінок.

– Розподіліть ролі на основі сильних і слабких сторін: використовуючи інформацію, зібрану на другому кроці, члени сім'ї можуть розподіляти ролі один одному на основі індивідуальних сильних і слабких сторін. Наприклад, члену сім'ї, який добре розпоряджається фінансами, можна доручити роль розпорядника сімейним бюджетом, тоді як іншому члену сім'ї, який добре вміє спілкуватися, можна доручити роль посередника конфліктів

– Повідомляйте та коригуйте ролі за потреби: важливо чітко повідомляти про призначені ролі та коригувати їх за потреби відповідно до мінливих потреб та обставин сім'ї. Члени сім'ї повинні відчувати себе комфортно, обговорюючи свої ролі та обов'язки, і повинні бути відкритими до зворотного зв'язку з іншими членами сім'ї.

– Переглядайте та оцінюйте прогрес: нарешті, важливо регулярно переглядати та оцінювати прогрес сім'ї у досягненні цілей, а також вносити корективи до ролей та обов'язків, якщо це необхідно. Це може включати обговорення того, що працює добре, що потребує вдосконалення, і як сім'я може продовжувати ефективну співпрацю.

– Враховуйте гендерні ролі та культурні норми: важливо пам'ятати про гендерні ролі та культурні норми, які можуть впливати на розподіл ролей у сім'ї. Наприклад, у деяких культурах певні ролі традиційно призначаються чоловікам або жінкам. Важливо відкрито обговорити ці фактори та переконатися, що всі члени сім'ї мають рівні можливості робити внески та розподіляти ролі, які відповідають їхнім сильним сторонам.

– Заохочуйте гнучкість і здатність до адаптації: Ролі та обов'язки в сім'ї можуть змінюватися та розвиватися з часом, оскільки члени сім'ї ростуть і змінюються. Заохочення гнучкості та здатності до адаптації в сім'ї може

допомогти гарантувати, що кожен зможе зробити свій внесок значущим і ефективним способом.

– Вирішуйте конфлікти та дисбаланс влади: у деяких сім'ях під час розподілу ролей можуть виникати конфлікти та дисбаланс влади. Важливо відкрито вирішувати ці проблеми та працювати над їх вирішенням таким чином, щоб сприяти справедливості та рівності в сім'ї.

Надайте підтримку та ресурси: розподіл ролей і обов'язків може бути складним процесом, особливо якщо члени сім'ї беруться за нові або незнайомі завдання. Надання підтримки та ресурсів, таких як навчання, наставництво або доступ до зовнішніх ресурсів, може допомогти членам сім'ї почуватися впевненіше та здатніше виконувати свої ролі.

– Святкуйте успіхи та вчіться на труднощах: нарешті, важливо відзначати успіхи та навчатися на труднощах, коли сім'я працює над досягненням своїх цілей. Відзначення успіхів може допомогти мотивувати членів сім'ї та зміцнити позитивну поведінку, тоді як навчання на труднощах може допомогти сім'ї з часом покращити та адаптувати свій підхід.

Загалом, методологія розподілу ролей у сім'ї Гозман, Альошина є гнучким і адаптованим підходом, який можна пристосувати до унікальних потреб і обставин будь-якої сім'ї. Працюючи разом і продумано та стратегічно розподіляючи ролі, сім'я може побудувати міцніші стосунки та ефективніше досягати своїх цілей [57].

Дотримуючись цієї методології, сім'я Гозман, Альошин може розподіляти ролі одне для одного таким чином, щоб максимально використовувати їхні сильні сторони, мінімізувати їхні слабкі сторони та сприяти здоровому функціонуванню та стосункам у сім'ї.

2. Методика адаптована С.Ю. Купріяновим (1985)(Додаток А).

ШРО включає десять шкал, кожна з яких представлена дев'ятьма пунктами, що мають відношення до характеристики родинного оточення[26].

А. Показники стосунків між членами сім'ї.

1. Згуртованість (С). У якій мірі члени сім'ї піклуються один про одного, допомагають один одному; вираженість відчуття приналежності до сім'ї.

2. Експресивність (Э). У якій мірі в сім'ї дозволяється відкрито діяти і виражати свої відчуття.

3. Конфлікт (К). У якій мірі відкрите вираження гніву, агресії і конфліктних взаємин в цілому характерний для сім'ї.

Б. Показники особового зростання.

4. Незалежність (Н). У якій мірі члени сім'ї заохочуються до самоствердження, незалежності до самостійності в обдумуванні проблем і ухваленні рішень.

5. Орієнтація на досягнення (ОД). У якій мірі різним видам діяльності (навчання, роботі) в сім'ї додають характер досягнення і змагання.

6. Інтелектуально-культурна орієнтація (ІКО). Міра активності членів сім'ї в соціальній, інтелектуальній і політичній сферах діяльності.

7. Орієнтація на активний відпочинок (ВАТ). Наскільки сім'ї властиво активний відпочинок і спорт.

8. Морально-етичні аспекти (МНА). Міра родинної пошани до етичних і етичних цінностей і положень.

В. Показники управління родинної системи.

9. Організація (О). Наскільки для сім'ї важливі порядок і організованість (структуризація родинної діяльності, фінансове планування, ясність і визначеність родинних правил і обов'язків).

10. Контроль (До-л). Міра ієрархічності родинної організації, ригідності родинних правил і процедур, контролю членами сім'ї один одного.

5. Шкала родинної адаптації і згуртованості (FACES – 3)

Шкала серії FACES дозволяють швидко, ефективно і достовірно оцінити процеси, що відбуваються в родинній системі, і намітити мішені для психотерапевтичного втручання (Ейдемільер, Юстіцкіс, 1999).

FACES–3 – третій варіант шкал серії FACES. Вона розроблена для оцінки двох основних параметрів в "круговій моделі" функціонування сім'ї – родинній згуртованості та родинній адаптації.

Згуртованість сім'ї – це міра емоційного зв'язку між членами сім'ї. При максимальному вираженні в цьому зв'язку вони емоційно пов'язані, при мінімальному – автономні та віддалені один від одного. Для діагностики згуртованості сім'ї використовуються такі показники:

- «емоційний зв'язок»;
- «родинні кордони»;
- «ухвалення рішень»;
- «час»;
- «друзі»;
- «інтереси і відпочинок».

Сімейна адаптація характеризує, наскільки гнучка або, навпаки, жорстка сімейна система, наскільки вона готова адаптуватися і змінюватися під впливом стресорів. Для діагностики адаптації використовуються такі параметри[27]:

- «лідерство»;
- «контроль»;
- «дисципліна»;
- «правила»;
- «ролі в сім'ї».

У рамках «кругової моделі» виділяють чотири рівні сімейної згуртованості та адаптації від надзвичайно низького до надзвичайно високого. Рівні згуртованості сім'ї називаються: роз'єднаний, роз'єднаний, зв'язаний і пов'язаний. Рівні сімейної адаптації позначаються як: жорсткий, структурований, гнучкий і хаотичний.

Автори виділяють помірний (збалансований) і екстремальний (екстремальний) рівні сімейної згуртованості та адаптації і вважають, що перший з них характеризує успішне функціонування системи. Для сімейної

згуртованості ці рівні розділені взаємопов'язані, для сімейної адаптації – структуровані і гнучкі. Екстремальні рівні зазвичай розглядаються як проблемне функціонування сімейної системи, що призводить до розладів.

Поєднання чотирьох рівнів згуртованості та адаптації дозволяє виділити 16 типів сімейних систем. Чотири з них помірні за обома параметрами і називаються збалансованими; чотири є крайніми, оскільки вони мають екстремальні показники на обох рівнях. Вісім типів є середніми: один із параметрів тут екстремальний, інший – збалансований.

Анкета розроблена таким чином, щоб можна було з'ясувати, як випробовувані сприймають свою сім'ю і яку б хотіли бачити. Розбіжність між реальністю та ідеалом визначає рівень задоволеності існуючим сімейним устроєм, чим більше розбіжність, тим сильніше невдоволення. Ідеал вказує, яких змін у функціонуванні сім'ї хотів би досягти суб'єкт[59].

Методика містить перелік із 20 звітів. Завдання досліджуваного – оцінити кожне твердження за ступенем його тяжкості за п'ятибальною шкалою. Причому така оцінка проводиться двічі. У першому випадку суб'єкт оцінює реальне функціонування сім'ї, у другому – такою, якою вони хотіли б її бачити, тобто ідеальною.

3. Вісбаденський опитувальник.

Вісбаденська анкета – це психологічний метод, призначений для оцінки психічного здоров'я та благополуччя людини. Вперше він був розроблений у Вісбадені, Німеччина, і з тих пір використовується в різних місцях по всьому світу. Опитувальник, як правило, розробляється фахівцем із психічного здоров'я та складається з серії запитань, призначених для оцінки психологічного функціонування людини в кількох сферах.

Вісбаденська анкета зазвичай містить запитання про такі сфери:

- Настрій і афект: у цьому розділі анкети йдеться про настрій і емоції людини, включаючи почуття щастя, смутку, тривоги та гніву. Питання можуть бути відкритими або використовувати рейтингові шкали для оцінки інтенсивності цих емоцій.

- Процеси мислення: у цьому розділі опитувальника оцінюються моделі мислення людини, включаючи її здатність концентруватися, запам'ятовувати інформацію та приймати рішення. Він також може містити запитання про будь-які марення чи галюцинації, які може відчувати людина.
- Поведінка та повсякденна діяльність: у цьому розділі опитувальника розповідається про поведінку та повсякденну діяльність людини, включаючи режим сну, апетит, рівень енергії та здатність виконувати щоденні завдання.
- Соціальне функціонування: у цьому розділі анкети оцінюється соціальне функціонування людини, включаючи її здатність спілкуватися з іншими, будувати стосунки та брати участь у соціальній діяльності.
- Фізичне здоров'я: у цьому розділі анкети йдеться про фізичне здоров'я людини, включаючи будь-які захворювання, які вони можуть мати, будь-які ліки, які вони можуть приймати, і будь-які симптоми, які вони можуть відчувати.

Результати Вісбаденської анкети можна використовувати для визначення проблемних областей і розробки плану лікування, який буде адаптований до потреб людини. Анкету можна заповнювати кілька разів протягом курсу лікування, щоб відстежувати прогрес і за потреби коригувати план лікування [33]. Загалом Вісбаденська анкета є корисним інструментом для фахівців із психічного здоров'я для оцінки психологічного функціонування людини та надання відповідного лікування та підтримки.

4. Особливості спілкування між подружжям.

«Особливості спілкування між подружжям» – це психологічний метод, який фокусується на моделях і динаміці спілкування між подружніми партнерами. Цей метод розроблений, щоб допомогти парам визначити та вирішити проблеми спілкування, які можуть впливати на їхні стосунки та загальний добробут [76].

Метод «Особливості спілкування між подружжям» зазвичай включає наступні етапи:

1. Оцінка: фахівець із психічного здоров'я зустрінеться з парою, щоб оцінити їхні моделі спілкування та динаміку. Це може включати запитання про те, як вони спілкуються, які проблеми зазвичай виникають під час спілкування та як вони ставляться до свого стилю спілкування. Фахівець із психічного здоров'я може також використовувати стандартизовані інструменти оцінки, щоб зібрати більш об'єктивні дані про моделі спілкування пари.

2. Навчання: фахівець із психічного здоров'я навчить пару здоровим моделям спілкування та запропонує поради та стратегії для покращення їх спілкування. Це може включати навчання їх навичкам ефективного слухання, тому, як виражати емоції здоровим способом і як вирішувати конфлікти конструктивним способом.

3. Практика: подружжю буде надано можливість відпрацювати свої нові навички спілкування в безпечному та сприятливому середовищі. За потреби фахівець із психічного здоров'я може надати вказівки та відгуки, щоб допомогти парі вдосконалити свої навички спілкування.

4. Зворотний зв'язок: фахівець із психічного здоров'я надасть подружжю відгук про їхній прогрес і запропонує пропозиції щодо подальшого вдосконалення. Вони також можуть допомогти парі розробити стратегії вирішення будь-яких комунікаційних проблем, які виникнуть у майбутньому.

5. Подальше спостереження: фахівець із психічного здоров'я зв'яжеться з парою пізніше, щоб оцінити їхній прогрес і надати додаткову підтримку, якщо це необхідно. Це може включати постійні консультації або періодичні перевірки, щоб переконатися, що пара підтримує здорові моделі спілкування.

Метод «Особливості спілкування між подружжям» може допомогти парам покращити свої моделі спілкування та зміцнити стосунки. Навчившись ефективно й конструктивно спілкуватися, пари можуть зміцнити довіру, поглибити свій зв'язок і працювати над труднощами більш продуктивно та з підтримкою.

5. Вимір установок у подружній парі Альошина.

Вимірювання установок у подружній парі Альошина – це психологічний метод, який призначений для оцінки ставлень і переконань обох партнерів у подружній парі, зокрема щодо їх стосунків і один одного. Цей метод покликаний допомогти визначити потенційні зони конфлікту або розриву, а також сильні сторони та сфери згоди у відносинах.

Вимірювання ставлення за методом подружньої пари Альошина зазвичай включає наступні кроки:

1. Оцінка: фахівець із психічного здоров'я зустрінеться з обома партнерами у подружній парі, щоб оцінити їх ставлення та переконання щодо стосунків, один одного та інших пов'язаних тем. Це може передбачати використання стандартизованих інструментів оцінки, таких як анкети чи інтерв'ю, для збору даних про ставлення та переконання партнерів.

2. Аналіз: фахівець із психічного здоров'я проаналізує дані, зібрані під час оцінювання, щоб виявити шаблони та теми у ставленні та переконаннях партнерів. Цей аналіз може включати пошук областей згоди, незгоди або конфлікту у відносинах.

3. Зворотній зв'язок: фахівець із психічного здоров'я надасть партнерам зворотний зв'язок щодо їхнього ставлення та переконань і запропонує пропозиції щодо покращення. Цей зворотній зв'язок може включати висвітлення сфер згоди та переваги, а також сфер розбіжностей або потенційного конфлікту. Фахівець з питань психічного здоров'я також може надати вказівки щодо того, як конструктивно вирішувати питання щодо розбіжностей або конфлікту.

4. Подальше спостереження: фахівець із психічного здоров'я пізніше зв'яжеться з партнерами, щоб оцінити будь-які зміни в їхньому ставленні та переконаннях і за потреби надати додаткову підтримку. Це може включати постійні консультації або періодичні перевірки, щоб переконатися, що партнери зберігають позитивне ставлення та переконання та працюють над розв'язанням будь-яких розбіжностей або конфліктів.

Метод «Вимірювання ставлень у подружній парі» Альошина може допомогти партнерам краще зрозуміти ставлення та переконання один одного, а також працювати разом, щоб побудувати міцніші стосунки, які приносять більше задоволення. Виявляючи потенційні конфліктні зони та працюючи над їх вирішенням у конструктивний спосіб, партнери можуть покращити спілкування, зміцнити довіру та поглибити зв'язок один з одним[54].

«Методика діагностики батьківських відносин» А.Я. Варга, В.В. Столін. Анкета тестування батьківських стосунків (ОРО) –психодіагностичний засіб, спрямований на виявлення батьківських стосунків у осіб, які звертаються за психологічною допомогою з питань виховання дітей та спілкування з ними.

Батьківське відношення розуміється як система різноманітних відчуттів по відношенню до дитяти, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з ним, особливостей сприйняття і розуміння характеру і особи дитяти, його вчинків[77].

Опитувальник складається з 5 шкал.

1. Прийняття – відмова. Шкала відображає цілісні емоційні стосунки з дитиною. Зміст одного полюса шкали: батькові подобається дитина такою, яка вона є. Батько поважає індивідуальність дитини, співчуває їй. Батько хоче проводити з дитиною багато часу, схвалює його інтереси і плани. На іншому кінці шкали: батько сприймає свою дитину як погану, дезадаптивну, нещасну. Йому здається, що дитина не досягне успіху в житті через низькі здібності, малий розум, погані нахили. Гнів, роздратування, роздратування та опір найчастіше відчуває батько до дитини. Він не довіряє дитині не поважає його.

2. Співпраця – соціально бажаний образ батьківських стосунків. Змістовно ця шкала розкривається так: батько цікавиться справами і планами дитини, намагається в усьому допомогти дитині, співчуває їй. Батько високо цінує інтелектуальні та творчі здібності дитини, пишається ним. Підтримує ініціативу і самостійність дитини, намагається бути з нею на одному рівні. Батько довіряє дитині, намагається підтримувати його думку в спірних питаннях.

3. Симбіоз – шкала відображає міжособистісну дистанцію у спілкуванні з дитиною. При високому балі за цією шкалою можна припустити, що батько прагне до симбіотичних стосунків з дитиною. Змістовно ця тенденція описується так: батько відчуває, що він єдине ціле з дитиною, він намагається задовольнити всі потреби дитини, захистити її від труднощів і проблем життя. Батько постійно переживає за дитину, дитина здається йому маленькою і беззахисною. Тривога батька зростає, коли дитина починає ставати автономною в силу обставин, оскільки батько ніколи не дає дитині самостійності за власним бажанням.

4. Контроль (авторитарна гіперсоціалізація) – відображає форму та спрямованість контролю за поведінкою дитини. З високою оцінкою за цією шкалою авторитаризм чітко помітний у батьківських стосунках цього батька. Батько вимагає від дитини безумовної слухняності та дисципліни. У всьому намагається нав'язати дитині свою волю, не може відстояти свою думку. Дітей суворо карають за прояв свавілля. Батько уважно стежить за соціальними досягненнями дитини, її індивідуальними особливостями, звичками, думками, почуттями.

5. Маленький невдаха – відображає особливості сприйняття і розуміння дитяти батьком. При високих значеннях за цією шкалою в батьківському відношенні даного батька є прагнення інфантилізувати дитину, приписати йому особисту і соціальну неспроможність. Батько бачить дитяти молодшим в порівнянні з реальним віком. Інтереси, захоплення, думки і відчуття дитяти здаються батьку дитячими, не серйозними. Дитя представляється не пристосованим, не успішним, відкритим для поганих впливів. Батько не довіряє своєму дитяти, досадує на його неуспішність і не вмілість. У зв'язку з цим батько прагне захистити дитяти від труднощів життя і строго контролювати його дії.

6. Методика дитячих проєктів Рене Жіля призначена для вивчення сфери міжособистісних стосунків дитини та сприйняття нею внутрішньо-сімейних

відносин. Метою даної методики є вивчення соціальної адаптації дитини, а також її стосунків з оточуючими[47].

Психограма подружжя побудована на основі порівняльного аналізу результатів, отриманих у процесі комплексного дослідження сімейних стосунків.

Одним із основних напрямків роботи практичного сімейного психолога є діагностика, вона дозволяє отримати повну та достовірну інформацію про взаємини членів сім'ї на різних етапах їхнього життя.

Психологи використовують різні методи психологічної діагностики: опитування, спостереження, експеримент, соціометричний метод, кількісний і якісний аналіз документів, тестування[69].

Отже, добір вищезазначеного психологічного інструментарію дозволяє перейти нам до наступного етапу емпіричного дослідження – проведення діагностики та аналізу результатів.

2.2. Якісні та кількісні показники розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю

Психодіагностичний комплекс методик склали: методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин); Вісбаденський опитувальник (Н. Пезешкіан); методика «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Альошина, Л. Гозман, О.Дубовська).; методика «Вимір установок у подружній парі» (Ю. Альошина, Л.Гозман, О. Дубовська); Шкала взаємної адаптації в парі (Г. Спаньє).

Психологічна база досліджування 20 пар, які проживають в Україні, а саме Миколаївська область та в Болгарії (Бургаська область): 20 осіб жіночої статі віком від 18 до 50 років та 20 чоловіків віком від 20 років до 52 років.

Після обробки відповідей у табл. 2.1. представлені результати респондентів за загальним показником рівня розподілу ролей, який можна діагностувати за допомогою ми обрали методику «Вимір установок у

подружній парі Альошина». За її допомогою ми можемо продіагностувати особливості розподілу ролей у сім'ї між подружжям.

Результати дослідження розподілу ролей у парі з різними релігійними приналежностями

Таблиця 2.1.

	Вихованн дітей	Емоційний клімат	Матеріальне забезпечення	Організація розваг	Роль господаря/господарки	Сексуальний партнер	Організація сімейної субкультури
Середні показники жінок	72%	63%	37%	54%	63%	53%	61%
Середні показники чоловік	46%	40%	77%	43%	57%	69%	45%

Із таблиці бачимо, що приблизно середні показники по всім шкалах.

1. Виховання дітей

Роль вихователя полягає в реалізації обов'язків, пов'язаних із розвитком дитини в компетентну, моральну та соціалізовану особистість. Батьки навчають дитину, що добре, що погано, прищеплюють відповідальність, акуратність, уміння поводитися правильно з іншими людьми, допомагають у навчанні.

Реалізація цієї ролі загалом визначається деякими специфічними чинниками. Насамперед те, наскільки батьки взагалі включені в цю роль, залежить від їхнього рівня освіти.

За шкалою «виховання дітей» в середньому у жінок результат «2», а у чоловіків «-2» це показник регулювання жінкою, тобто жінка бере на себе більшу відповідальність за виховання дітей.

На підставі численних даних можна говорити про те, що ступінь включеності чоловіка і дружини у виховання визначається і статтю дитини. Якщо дитина – хлопчик, то ця функція частіше розподіляється між батьками порівну; якщо ж у сім'ї зростає дівчинка, її вихованням опікується насамперед мати.

2. Емоційний клімат у сім'ї ("психотерапевтична" функція)

Роль "психотерапевта" є однією з найцікавіших і найважливіших у сучасній родині. Потрібно зазначити, що сама її поява викликана докорінною зміною функцій сім'ї, коли однією з основних рис стає задоволення потреб членів сім'ї в підтримці, захисті, особистісному комфорті [58]. Реалізація цієї ролі пов'язана з активністю, спрямованою на розв'язання особистісних проблем партнера, вислухати, висловити прийняття, симпатію, допомогти розібратися в проблемі, емоційно підтримати. Про величезне значення, яке має ця роль у сучасній сім'ї, свідчить уже той факт, що ступінь її реалізації членами сім'ї найтісніше пов'язаний із задоволеністю подружжя своїм шлюбом. Дані дослідження свідчать про те, що жінки краще виконують цю роль їх показники «3» більше, ніж показники чоловіків «1».

3. Матеріальне забезпечення сім'ї

Відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї. Ця роль охоплює насамперед різні справи та обов'язки, пов'язані із зароблянням грошей, забезпеченням сім'ї адекватного для неї матеріального рівня добробуту. У дослідженнях різних вітчизняних авторів часто використовується інша назва цієї ролі – "годувальник". Численні дані свідчать, що ця роль сприймається як чоловіча «4» і її реалізація великою мірою лежить на плечах чоловіка, от як показники жінок «1»

4. Організація розваг

Роль організатора розваг. Виокремлення такої ролі саме по собі відображає серйозні зміни в житті суспільства, оскільки якихось 50 років тому про культуру сімейного дозвілля для широких верств населення не могло бути й мови. Ця роль охоплює висування різного роду ініціатив у сфері дозвілля, а також активність, пов'язану з організацією виходів сім'ї в гості, в кіно, з плануванням і проведенням відпустки тощо. Показники жінок в даній шкалі «2» у чоловіків «-1».

5. Роль господаря/господині

Розподіл ролей "господар" – "господиня". Традиційно ця роль охоплює купівлю продуктів і приготування їжі, догляд за одягом, забезпечення затишку, порядку і чистоти в домі. У більшості культур ця роль закріплена за дружиною (матір'ю), хоча в сучасній сім'ї в цьому плані відбулися значні зрушення. За опитуваннями, показники жінок «2» показники чоловіків також «2», тобто в більш сучасному суспільстві пара більш розподіляє господарські роботи.

6. Сексуальний партнер

Роль сексуального партнера. Ця роль включає в себе прояв різного роду активності в плані сексуальної поведінки. Традиційно вважається, що ініціює і визначає характер сексуальних стосунків чоловік. При цьому результати опитувань свідчать про те, що чоловіки зацікавлені в активності жінок як сексуальних партнерів. Треба зазначити, що в молодих сім'ях дружини частіше виступають ініціаторами інтимних стосунків, ніж у більш літніх. Проте показники даного дослідження свідчать такі показники жінки «1», а чоловіків «4», що дає зрозуміти хто переважно є ініціатором інтимної близькості.

7. Організація сімейної субкультури

Організатор сімейної субкультури. Поява цієї ролі, як і ролі організатора дозвілля, віддзеркалює докорінні зміни, що відбуваються в суспільстві, і насамперед зростання культурного рівня широких верств населення, коли люди більше починають цікавитися наукою, мистецтвом, ходити в кіно, театри, музеї. Реалізація цієї ролі передбачає активність, спрямовану на

формування у членів сім'ї певних культурних цінностей, досить різноманітних інтересів і захоплень. За дані дослідженням показники жінок певною мірою вище «1» від показників чоловіків «-1».

За даними дослідження на психологічному рівні подружні стосунки в процесі становлення зазнають доволі серйозних змін, найбільша трансформація соціально-психологічного рівня подружніх стосунків відбувається на 4-5-му році подружжя. Становлення подружніх стосунків на цьому рівні має такі особливості. На початку подружжя рольова структура сім'ї ще не визначена, оскільки багато сімейних функцій молоде подружжя намагається виконувати разом. Другий період подружжя – час більшої формалізації в розподілі ролей.

Чоловік реалізує функції матеріального забезпечення і сексуальних контактів, дружина – вихователь дітей, господиня, емоційний психотерапевт сім'ї. Організацією розваг і сімейною субкультурою займаються обидва з подружжя. До 6–7 років подружжя в основному закріплюється традиційний розподіл ролей [68]. Чоловік відповідає за матеріальне забезпечення сім'ї та сексуальні стосунки, дружина – за виховання дітей, емоційний клімат сім'ї, організацію розваг, господарювання і, на думку самих дружин, ще за сімейну субкультуру, хоча чоловіки вважають, що цю функцію вони виконують порівну.

У благополучних парах ролі узгоджуються чіткіше з більшою участю чоловіків у сімейних справах, а в неблагополучних парах немає певної домовленості щодо розподілу ролей, і жінки в таких сім'ях більш завантажені сімейними обов'язками, порівнюючи з жінками із благополучних пар, що призводить до зниження задоволеності шлюбом.

Ще однією методикою на розподіл ролей у парі ми обрали «методику розподілу ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин). Завдяки даній методиці ми можемо визначити розподіл ролей у парах з різною релігійною приналежністю, як саме партнери розподіляють ролі, в кого які показники, як вони пов'язані

між собою, виявити комунікацію між партнерми, вміння домовлятися між собою.

Проаналізувавши результати опитуваних пар ми отримали такі статистичні дані в середньому по всій вибірці, які описані у табл.2.2.

Таблиця 2.2.

Результати дослідження розподілу ролей у парі з різними релігійними приналежностями

	Середні показники жінок	Середні показники чоловіків
Позитивне ставлення до людей	55%	75%
Орієнтація на борг	61%	65%
Значимість дітей	89%	68%
Орієнтація на спільну діяльність	67%	49%
Лояльне ставлення до розлучення	46%	73%
Орієнтація на романтичне кохання	99%	69%
Значимість сексуальної сфери	63%	91%
Заборонність сексуальної теми	74%	44%
Традиційне уявлення про сімю	79%	57%
Бережливе ставлення до грошей	41%	68%

Для легшого аналізу результатів вибірки ми підсумували середні значення по кожній шкалі методики розподілу ролей у сімейній парі. Результати отримали наступні.

- за шкалою «Позитивне ставлення до людей» в середньому ми отримали більш високі показники серед чоловіків «3» в той час, коли середній показник серед жінок «2.1», що говорить про більш позитивне налаштування серед чоловіків.

- за шкалою «Орієнтація на борг» отримали середні результати серед обох партнерів жінки «2.3», чоловіки «2.5», це говорить про те, що обоє

партнерів можуть виконувати обов'язки з відчуттям боргу перед партнером, нехтуючи своїми потребами.

- за шкалою «Значимість дітей» більш високі показники серед жінок «3.8» в той час коли серед чоловіків середній показник «2.5». Жінки більш спрямованні до виховання дітей, діти більш значущі в житті жінки ніж в житті чоловіка.

- за шкалою «Орієнтація на спільну діяльність» відзначаються середні показники серед обох партнерів – жінки «2.5», чоловіки «1.9» хоча перевага серед жінок, які хочуть більше справ розділювати зі своїм партнером.

- за шкалою «Лояльне ставлення до розлучення» середні показники у обох партнерів – чоловіки «3», жінки «2.1». Дані показник вказують, що у жінок більш упереджене ставлення до розлучення, так як на жінку тисне багато факторів

- за шкалою «Орієнтація на романтичне кохання» за даними результатів у жінок високий показник «4» у чоловіків переважно середній «2.9», що вказує прагнення жінок до романтичних стосунків у будь якому віці.

- за шкалою «Значимість сексуальної сфери» переважають високі показники чоловіків «3.7» – жінки «2.5». Сексуальна сфера більш значуща для чоловіків, хоча впливати можуть і вікові показники.

- за шкалою «Заборонність сексуальної теми» високі показки серед жінок «3.4» – чоловіки «1.9». Чоловікам притаманна розкутість на обговорення інтимного життя.

- за шкалою «Традиційне уявлення про сімю» високі показки у жінок «3.4», у чоловіків переважає середній показник «2.6». Дана шкала вказує цілісні орієнтації та установки пари.

- за шкалою «Бережливе ставлення до грошей» досліджуються високі показники серед чоловіків «3.2» у жінок низький показник «1.5». Високий показник показує бережливе ставлення людини до грошей.

Для виявлення індивідуальних якостей, а також оцінки способів вирішення конфлікту партнерів провели дослідження в якому застосували

Вісбаденський опитувальник. Ми обрали форму Б, для більш детальної діагностики пар.

Проаналізувавши результати опитуваних пар, і визначивши середні результати жінок і чоловіків по всій вибірці, ми отримали такі статистичні дані в середньому по всій вибірці, які описані у табл.2.3.

Таблиця 2.3.

Середні бали по кожній шкалі жінок і чоловіків за Вісбаденським опитувальником

	Середні показники жінок	Середні показники чоловіків
Акуратність	9	8
Чистоплотність	8	7
Пунктуальність	4	7
Ввічливість	6	6
Чесність	6	4
Ретельність	8	6
Обов'язковість	5	5

Продовження табл. 2.3.

Ощадливість	3	6
Послух	6	6
Справедливість	7	7
Вірність	8	7
Терпіння	7	10
Час	10	9
Контакти	9	8
Довіра	7	6
Надія	6	9

Сексуальність	11	9
Кохання та прийняття	10	10
Віра, релігія	9	10
Конфлікт: тіло	5	3
Конфлікт: діяльність	6	9
Конфлікт: контакти	5	8
Конфлікт: фантазії	6	6
Наслідування: Я/мати	12	11
Наслідування: Я/батько	10	11
Наслідування: Ти	10	10
Наслідування: Ми	10	9
Наслідування: Пра–ми	10	9

За Вісбаденським опитувальником оцінка від 3 до 5 має низький показник, від 6 до 9 середній показник, а від 10 до 12 – високий показник.

Отже, в середньому в жінок в парі низький показник є на таких шкалах: пунктуальність (4 – не вчасно, пізно, змушуйте себе чекати), обов'язковість (5 – неточно, без зобов'язань недогляд, сьогодні одне завтра інше, перевірка допущених помилок пальцем), ощадливість (3 – витратити багато грошей, витратити гроші щедро, мати широкий розум), конфлікт: тіло (5 – заходи, навчання та спорт, екскурсії, відпочинок тощо) та конфлікт: контакти (5 – «втеча» на самотність).

В середньому в чоловіків в парі низький показник за Вісбаденським опитувальником є на таких шкалах: Чесність (4 – нещирість, скритність, брехня, замкнутість, бреше, як по писаному, уникає пояснень), обов'язковість (5 – не точно, без зобов'язань недогляд, сьогодні – одне завтра – інше, перевірка допущених помилок пальцем) та конфлікт: тіло (3 – заходи, навчання та спорт, екскурсії, відпочинок тощо).

Середні показники у жінок в середньому отримали такі шкали: акуратність (9), чистоплотність (8), ввічливість (6), чесність (6), ретельність

(8), послух (6), справедливість (7), вірність (8), терпіння (7), контакти (9), довіра (7), надія (6), віра, релігія (9), конфлікт: діяльність (6) та конфлікт: фантазії (6).

Середні показники у чоловіків в середньому отримали такі шкали: акуратність (8), чистоплотність (7), пунктуальність (7), ввічливість (6), ретельність (6), ощадливість (6), послух (6), справедливість (7), вірність (7), час (9), контакти (8), довіра (6), надія (9), сексуальність (9), конфлікт: діяльність (9), конфлікт: контакти (8), конфлікт: фантазії (6), наслідування: Ми (9) та наслідування: Пра–ми (9).

За аналізом таблички, ми можемо побачити, що високі результати у жінок в парі отримали такі шкали: час (10 – приділяти час собі (іншим), відчуття часу, впорядкований розподіл часу), сексуальність (11 – той, хто приймає і дарує фізичні контакти, залежний), кохання та прийняття (10 – той, хто приймає, особисто зацікавлений, балує, потурає), наслідування: Я/мати (12 – у сьогоднішньому сприйнятті пацієнта швидше позитивні, теплі стосунки, можливо, навіть гіперопіка), наслідування: Я/батько (10 – у сьогоднішньому сприйнятті пацієнта швидше позитивні, теплі стосунки, можливо, навіть гіперопіка), наслідування: Ти (10 – радше позитивні, уважні, такі, що долають проблеми), наслідування: Ми (10 – швидше відкрите, уважне, терпиме, сердечне, товарицькість), наслідування: Пра–ми (10 – швидше оптимістичне, обнадійливе, таке, що мотивує, зобов'язує, можливо, навіть фанатичне в деяких питаннях).

За аналізом таблички, ми можемо побачити, що високі результати у чоловіків в парі отримали такі шкали: терпіння (10 – терпіння, вміння чекати, залишати час), кохання та прийняття (10 – той, хто приймає, особисто зацікавлений, балує, потурає), віра, релігія (10 – віра, питання «звідки» і «куди», фанатичність), наслідування: Я/мати (11 – у сьогоднішньому сприйнятті пацієнта швидше позитивні, теплі стосунки, можливо, навіть гіперопіка), наслідування: Я/батько (11 – у сьогоднішньому сприйнятті

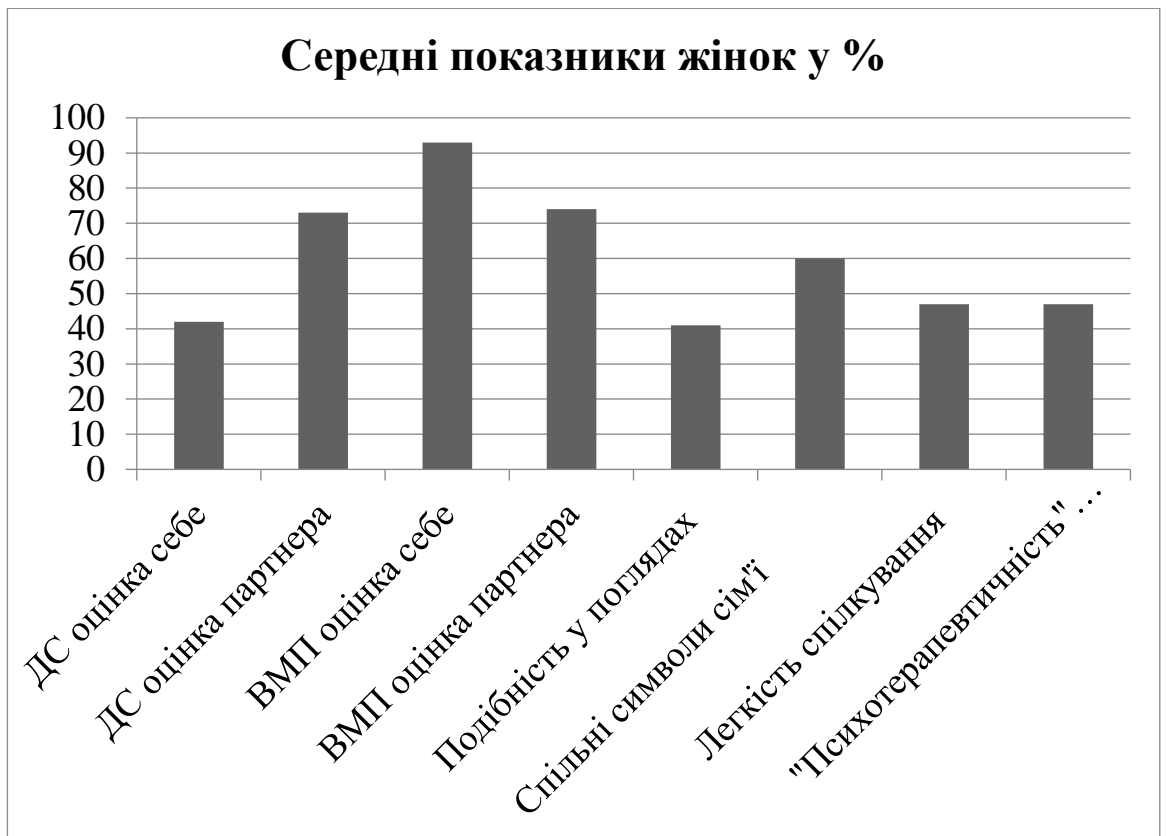
пацієнта швидше позитивні, теплі стосунки, можливо, навіть гіперопіка) та наслідування: Ти (10 – радше позитивні, уважні, такі, що долають проблеми).

Ще однією методикою виміру комунікативного компоненту між подружжям ми обрали методику «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Є. М. Дубовська, 1987). Ця методика спрямована на аналіз особливостей спілкування подружжя в контексті сімейного консультування. Для зручності обробки результатів бали за кожною шкалою ми переведемо шкалу відсотків:

- 0% - 20% низький показник;
- 21% - 40% знижений показник;
- 41% - 60% середній показник;
- 61% - 80% підвищений показник,
- 81% - 100% високий індекс показник.

На рис. 2.1 зображені результати (в середньому) жінок за опитувальником «Особливості спілкування між подружжям».

Опитувальник містить такі шкали: довірливість спілкування, ДС (самооцінка); довірливість спілкування, ДС (оцінка партнера); взаєморозуміння між подружжям, ВМП (самооцінка); взаєморозуміння між подружжям, ВМП (оцінка партнера); подібність у поглядах подружжя , спільні символи сім'ї, легкість спілкування між подружжям, «Психотерапевтичність» спілкування.

Рис. 2.1. Середні результати діагностованої групи жінок за опитуванням особливості спілкування між подружжям

За діаграмою ми бачимо, що низький показник (0% – 20%) та понижений показник (21% – 40%) відсутні за жодною шкалою. Це означає, що спілкування муж подружжям відбувається в цілому на середньому та високому рівні (з точки зору жінки).

Середній показник (41% – 60%) отримали шкали: довірливість спілкування (самооцінка) – 42%, подібність у поглядах подружжя – 41%, спільні символи сім'ї – 60%, легкість спілкування між подружжям – 47%, «Психотерапевтичність» спілкування – 47%.

Підвищений показник (61% – 80%) отримали дві шкали: довірливість спілкування (оцінка партнера) – 73% та взаєморозуміння між подружжям (оцінка партнера) – 74%.

Високий показник (81% – 100%) отримала всього лише одна шкала взаєморозуміння між подружжям (самооцінка) – 93%.

Рис. 2.2. Середні результати діагностованої групи чоловіків за опитуванням особливості спілкування між подружжям

За діаграмою ми бачимо, що низький показник (0% – 20%) та понижений показник (21% – 40%) відсутні за жодною шкалою. Це означає, що спілкування муж подружжям відбувається в цілому на середньому та високому рівні (з точки зору чоловіка).

Середній показник (41% – 60%) отримали шкали: подібність у поглядах подружжя – 40%, легкість спілкування – 50% та «Психотерапевтичність» спілкування – 45%.

Підвищений показник (61% – 80%) отримали шкали: довірливість спілкування (самооцінка) – 66%, довірливість спілкування (оцінка партнера) – 73%, взаєморозуміння між подружжям (оцінка партнера) – 70% та Спільні символи сім'ї – 78%.

Високий показник (81% – 100%) отримала всього лише одна шкала взаєморозуміння між подружжям (самооцінка) – 93%.

Отже, незважаючи на те, що за останні два десятиліття накопичилося багато літератури про детермінанти стабільності шлюбу, ролі релігійної

приналежності чоловіка і дружини приділялося мало уваги. Це питання не вивчалось глибоко частково тому, що до недавнього часу не було великих масивів даних, які б містили для кожного з партнерів детальну інформацію як про релігію, так і про історію подружнього життя.

Наше опитування подружніх пар, надає унікальну можливість кількісно оцінити вплив релігії на протікання шлюбу партнерів. Результати наших проведених методик ми забразили за допомогою таблиць, що дає нам візуальну картину відносин наших пар.

2.3. Порівняльний аналіз особливостей розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю

У розділі представлено аналіз та інтерпретацію результатів емпіричного дослідження культурно-ціннісних орієнтацій у подружжя різної релігійної приналежності з низьким, середнім та високим рівнем етнічної ідентичності. Проведено ретельний психологічний аналіз виявлених відмінностей культурно-ціннісних і смисло життєвих орієнтацій, значущості різних сфер життя людей з різним рівнем етнічної ідентичності. Описано взаємозв'язки культурно-ціннісних орієнтацій з показниками етнічної ідентичності та смисложиттєвих цінностей [74].

Побудовано факторні моделі культурно-ціннісних орієнтацій пар із різним рівнем етнічної ідентичності, що дало змогу розробити відповідну емпіричну модель та окреслити культурно-ціннісні профілі молоді з високим, середнім та низьким рівнями етнічної ідентичності.

В основному етапі емпіричного дослідження використовувалися: методика «Вимір установок у подружній парі» (Альошина) та деякі шкали «Вісбаденського опитувальника».

При загальній кількості вибірок в 40 осіб, число ступенів свободи (U) складає 38. Теоретичне значення коефіцієнт кореляції Пірсона при даному

числі ступенів свободи складає 0.32. У випадку, якщо $t_{emp} > t_{теор}$ – різниця є достовірною.

Підрахунки по коефіцієнту кореляції Пірсона показали, що емпіричне значення потрапляє в зону значущості, а це означає, що отримані результати є достовірними. Значення критерію (r) відносно достовірності різниці між емоційним станом дитини з повної та неповної родини представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Значення коефіцієнте кореляції Пірсона, що отримані при визначенні достовірності гендорних відмінностей у парах

Шкали опитувальника установок в сім'ї	Вихованн дітей	Емоційний клімат	Матеріальне забезпечення	Організація розваг	Роль господаря/господарки	Сексуальний партнер	Організація сімейної субкультури
Шкали за Вісбаденським опитувальником							
Вірність	0.81	0.66	0.52	0.79	0.82	0.46	0.56
Віра, релігія	0.46	0.57	0.44	0.71	0.7	0.67	0.65
Кохання та прийняття	0.65	0.52	0.75	0.49	0.45	0.8	0.64

Отже, за результатами даної таблиці ми отримали такі результати:

- Кореляція за шкалами «вірність» та «виховання дітей» $t_{emp} = 0.81 > t_{теор} = 0.32$ – різниця є достовірною;

- Кореляція за шкалами «вірність» та «емоційний клімат» $t_{emp} = 0.66 > t_{теор} = 0.32$ – різниця є достовірною;

- Кореляція за шкалами «вірність» та «матеріальне забезпечення» $r_{\text{емпі}} = 0.52 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «вірність» та «організація розваг» $r_{\text{емпі}} = 0.79 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «вірність» та «роль господаря/господарки» $r_{\text{емпі}} = 0.82 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «вірність» та «сексуальний партнер» $r_{\text{емпі}} = 0.46 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «вірність» та «організація сімейної субкультури» $r_{\text{емпі}} = 0.56 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «виховання дітей» $r_{\text{емпі}} = 0.46 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «емоційний клімат» $r_{\text{емпі}} = 0.57 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «матеріальне забезпечення» $r_{\text{емпі}} = 0.44 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «організація розваг» $r_{\text{емпі}} = 0.71 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «роль господаря/господарки» $r_{\text{емпі}} = 0.70 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «сексуальний партнер» $r_{\text{емпі}} = 0.67 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «віра, релігія» та «організація сімейної субкультури» $r_{\text{емпі}} = 0.65 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «кохання та прийняття» та «виховання дітей» $r_{\text{емпі}} = 0.65 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «кохання та прийняття» та «емоційний клімат» $r_{\text{емпі}} = 0.52 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «кохання та прийняття» та «матеріальне забезпечення» $r_{\text{емпі}} = 0.75 > r_{\text{теор}} = 0.32$ – різниця є достовірною;

- Кореляція за шкалами «кохання та прийняття» та «організація розваг» $r_{емпі} = 0.49 > r_{теор} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «кохання та прийняття» та «роль господаря/господарки» $r_{емпі} = 0.45 > r_{теор} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «кохання та прийняття» та «сексуальний партнер» $r_{емпі} = 0.80 > r_{теор} = 0.32$ – різниця є достовірною;
- Кореляція за шкалами «вірність» та «організація сімейної субкультури» $r_{емпі} = 0.64 > r_{теор} = 0.32$ – різниця є достовірною.

Щоб знайти кореляцію між установками в парі та їх конфліктною стороною ми використаємо методики «Вимір установок у подружній парі» (Альошина) та «Шкала взаємної адаптації в парі» та кореляцію Пірсона.

Коефіцієнт кореляції Пірсона (коефіцієнт кореляційного відношення Пірсона, парний коефіцієнт кореляції, вибіркового коефіцієнта кореляції, коефіцієнт Бравайса – Пірсона) вимірює ступінь лінійного кореляційного зв'язку між кількісними скалярними ознаками.

Застосування коефіцієнта Пірсона як міри зв'язку є обґрунтованим лише за умови, що спільний розподіл пари ознак є нормальним. Тому перед його розрахунком слід перевірити виконання цієї гіпотези. Якщо вона справедлива, то квадрат коефіцієнта кореляції Пірсона дорівнює коефіцієнту детермінації. Значення коефіцієнта кореляції може змінюватися від -1 до $+1$. Значення -1 та $+1$ відповідають чіткій лінійній функціональній залежності, яка в першому випадку є спадною, а у другому – зростаючою.

За значенням коефіцієнта кореляції можна зробити такі висновки: якщо r набуває значення близьке до -1 , то між факторами існує щільний зворотній зв'язок; якщо $r = 0$, то зв'язок відсутній; якщо r близьке до $+1$, то між факторами існує щільний прямий зв'язок; якщо $r = +1$ або -1 , то між факторами існує функціональний зв'язок.

При загальній кількості вибірок в 40 осіб, число ступенів свободи (U) складає 38, за формулою $U = n - 2$. Теоретичне значення коефіцієнту кореляції

Пірсона при даному числі ступенів свободи складає 0.32. У випадку, якщо $\text{гемпір} > \text{гтеор}$ можна вважати кореляцію статистично значущою.

Для обох пар вибірок є очевидним існування статистичного зв'язку між параметрами двома методиками, оскільки всі отримані результати більше, ніж теоретичні дані. Всі підрахунки показані в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Значення критерію Пірсона за методиками на вибір установки в парі та рівень адаптації подружжя

	Позитивне ставлення до людей	Орієнтація на борг	Значимість дітей	Орієнтація на спільну діяльність	Лояльне ставлення до розлучення	Орієнтація на романтичне кохання	Значимість сексуальної сфери	Забороненість сексуальної теми	Традиційне уявлення про сім'ю	Бережливе ставлення до грошей
Шкала взаємної адаптації	0.61	0.39	0.91	-0.41	0.48	0.9	0.52	0.7	0.45	-0.85

Аналізуючи вихідні дані, всі значення $\text{гемпір} > \text{гтеор}$ – кореляція є статистично значущою.

Значення кореляції таких шкал, як: шкали взаємної адаптації та шкали орієнтація на борг досягає 0.39, шкали взаємної адаптації та шкали орієнтація на спільну діяльність досягає -0.41, шкали взаємної адаптації та шкали орієнтація на романтичне кохання досягає 0.37, шкали взаємної адаптації та шкали традиційне уявлення про сім'ю 0.45. Усі ці результати мають слабкий зв'язок кореляції.

Значення кореляції таких шкал, як: шкали взаємної адаптації та позитивне ставлення до людей досягає 0.61, шкали взаємної адаптації та забороненість сексуальної теми 0.7. Ці два показники увійшли в середню кореляцію.

Значення кореляції шкали взаємної адаптації та бережливе ставлення до грошей дорівнює -0.85. Цей єдиний показник увійшов у проміжок, де кореляція є високою.

Значення кореляції за трьома шкалами: шкала взаємної адаптації та шкали значимість дітей досягає 0.91 та шкала взаємної адаптації та орієнтація на романтичне кохання дорівнює 0.9 – дуже високі кореляційні зв'язки між шкалами двох методик.

Багато сімей з різною релігійною приналежністю стикаються з конфліктами в парі. Вихід з таких проблемних ситуацій показує рівень спілкування між подружжям. Через цей фактор ми дослідимо коефіцієнт кореляції між методикою «Шкала взаємної адаптації в парі» та «Особливості спілкування між подружжям».

Задля перевірки існування кореляційного зв'язку між цими двома компонентами, ми використаємо перевірений коефіцієнт кореляції Пірсона. З кількістю в 40 опитуваних осіб, кількість ступенів свободи буде дорівнювати 38. Теоретичне значення коефіцієнту кореляції Пірсона при даному числі ступенів свободи складає 0.32. У випадку, якщо $t_{\text{емпір}} > t_{\text{теор}}$ можна вважати кореляцію статистично значущою. Результати розрахунків ми зобразили у табл. 2.6.

Значення критерію Пірсона за методиками на вибір установки в парі та рівень адаптації подружжя

	Довірливість (оцінка себе)	Довірливість (оцінка чоловіка)	Порозуміння (оцінка себе)	Взаєморозуміння (оцінка чоловіка)	Подібність у поглядах	Загальні символи сім'ї	Легкість спілкування	Психотерапевтичність спілкування
Шкала взаємної адаптації	0.69	0.44	0.58	0.51	0.72	0.61	0.55	0.3

За допомогою детальних розрахунків по формулі коефіцієнта рангової кореляції Пірсона ми дійшли до висновку про наявність чи відсутність кореляційного зв'язку.

Наявність зв'язку показали результати за такими шкалами:

- Шкала взаємної адаптації та довірливість (оцінка себе), $r_{\text{емпір}} = 0.69 > r_{\text{теор}} = 0.32$.
- Шкала взаємної адаптації та довірливість (оцінка чоловіка), $r_{\text{емпір}} = 0.44 > r_{\text{теор}} = 0.32$.
- Шкала взаємної адаптації та порозуміння (оцінка себе), $r_{\text{емпір}} = 0.58 > r_{\text{теор}} = 0.32$.
- Шкала взаємної адаптації та взаєморозуміння (оцінка чоловіка), $r_{\text{емпір}} = 0.51 > r_{\text{теор}} = 0.32$.
- Шкала взаємної адаптації та подібність у поглядах, $r_{\text{емпір}} = 0.72 > r_{\text{теор}} = 0.32$.

- Шкала взаємної адаптації та загальні символи сім'ї, $r_{\text{емпір}} = 0.61 > r_{\text{теор}} = 0.32$.

- Шкала взаємної адаптації та легкість спілкування, $r_{\text{емпір}} = 0.55 > r_{\text{теор}} = 0.32$.

Відсутність кореляційного зв'язку показала одна шкала взаємної адаптації та психотерапевтичність спілкування, $r_{\text{емпір}} = 0.30 < r_{\text{теор}} = 0.32$.

Наші математичні розрахунки показали нам, що стабільність шлюбу складним чином залежить від широкого кола факторів. Релігія також впливає на багато видів діяльності поза суто релігійною сферою, включаючи освіту і виховання дітей, розподіл часу і грошей, формування соціальних відносин, розвиток ділових і професійних зв'язків і навіть вибір місця проживання. Очевидно, що домогосподарства, в яких партнери відрізняються за своїми уподобаннями та цілями в цій сфері, будуть характеризуватися меншою ефективністю та потенційно більшою конфліктністю.

Сумісність між партнерами різних віросповідань може відрізнятися залежно від конкретної релігії, частково від схожості вірувань і практик двох релігій, а частково від взаємної толерантності, втіленої в їхніх відповідних доктринах.

Отже, основні аспекти, які ми досліджували у нашій роботі і знайшли достовірні кореляційні зв'язки між ними:

Культурне розмаїття: наше дослідження може допомогти прояснити, як різні релігійні вірування впливають на культурні норми, цінності та традиції, які впливають на подружжя. Це може включати відмінності в релігійних обрядах, святкуваннях, дієті, вихованні та інших аспектах життя.

Комунікація та конфлікт: ми розглянули стилі спілкування, особливості вирішення конфліктів, пошуку компромісу та підтримки гармонії стосунків між парами різних релігійних переконань.

Розуміння та толерантність: результати показали, які фактори сприяють розумінню та толерантності між партнерами різних релігійних переконань.

Визначили шляхи покращення взаємних стосунків опитуваних партнерів і збереження гармонії в парі.

Вплив на виховання дітей: результати по шкалам показали вплив різних релігійних переконань на виховання дітей у парах з різною релігійною приналежністю. Це може стосуватися навіть вибору релігії в майбутньому.

Висновки до другого розділу

В ході дослідження особливостей розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю було використано емпіричний психодіагностичний комплекс методик: методика на розподіл ролей у сім'ї «Методика розподілу ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин), психологічне функціонування людини в кількох сферах «Вісбаденський опитувальник» (Н. Пезешкіана та Х. Дайденбаха), метод який фокусується на моделях і динаміці спілкування між подружніми партнерами «Особливості спілкування між подружжям», метод оцінки ставлень і переконань обох партнерів у подружній парі, зокрема щодо їх стосунків і один одного «Вимір установок у подружній парі Альошина».

Загальна вибірка емпіричної частини становила 40 осіб (20 пар), вік обстежуваних жіночої половини становив від 18 до 50 років та 20 чоловіків віком від 20 років до 52 років.

За допомогою проведеного кількісного та якісного аналізу результатів дослідження було виявлено, що в більшість досліджуваних пар орієнтовані на розподіл ролей, кожен з партнерів в більшості випадків домінує в тій чи іншій шкалі, тобто займає домінуючу роль в певній сфері з розподілу ролей. Їхні цінності зосереджені на людині, її правах, покликанні, розвитку її здібностей, самореалізації та самоактуалізації. Певним чином, вони схильні визнавати право суспільства регулювати поведінку людини опираючись на мораль, релігію, етичні норми і правила, а також приймати індивідуальні рішення в процесі погодження взаємних потреб, інтересів і планів на майбутнє з сім'єю.

Результати дослідження показали той факт, що більшість респондентів з високим і середнім рівнем релігійної ідентичності культурно-ціннісна орієнтація на соціальну рівність, справедливість і чесність призводить до зменшення проявів гіперболізації релігійної ідентичності, тобто проявів національного фанатизму, бачення інших, крізь призму «моя віра найкраща» та ксенофобії. А культурно-ціннісна орієнтація на ієрархію, однозначна прив'язаність кожного до свого місця в соціальній системі призводить, навпаки, до посилення проявів гіперболізованої ідентичності як у людини з високим рівнем релігійної ідентичності, так і в людини з низький.

Цікавим фактом виявилось те, що етноізоляціонізм серед усіх досліджуваних молодих людей зменшується зі зростанням орієнтації на інтелектуальну автономію. Це означає, що інтелектуальні прагнення, прагнення до нових ідей, креативність, допитливість, відкритість сприяють зменшенню ксенофобії, зміні негативного ставлення до міжрелігійних шлюбів на позитивне, а також зниженню віри в вищість власної релігії та визнання, про необхідність «переконати» партнера.

ВИСНОВКИ

У даній роботі представлено теоретико-методологічний підхід до проблематики досліджень особливостей розподілу ролей у парі з різною релігійною приналежністю, визначення механізмів розподілу ролей в парах та проведено дослідження, яке дало визначити хто домінує в певних рольових структурах.

Відповідно до завдань дослідження, ми можемо сформулювати наступні висновки:

1) Термін «сімейна роль» має значення як конкретизація соціальних ролей чоловіка, дружини, матері, батька, дітей тощо. Дане поняття по суті є соціологічним. Спираючись на нього, соціальні психологи можуть досліджувати «особистісне забарвлення», яке набувають сімейні ролі в конкретному прояві. Поняття сімейної ролі у вітчизняній науці спирається на уявлення вітчизняних авторів про соціальну та психологічну роль. Соціальна роль розуміється насамперед як функція соціальної системи, «модель поведінки, об'єктивно задана соціальною позицією особистості в системі об'єктивних або міжособистісних відносин». Психологічна роль розуміється як психологічні чинники, які впливають загалом роль.

2) Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дає підстави розглядати розподіл ролей у парі з різною релігійною приналежністю як ефективність подружніх стосунків та регулювання системи взаємовідносин партнерів. Узгодженість уявлень партнерів про сімейні ролі у подружньому житті виступає, з одного боку, як фактор стабілізації стосунків у сімейній системі, з іншого – коли такі уявлення не співпадають чи суттєво різняться – як фактор дестабілізації функціонування сімейної системи. У процесі міжрелігійних відносин виникають і відтворюються різноманітні види релігійно-психологічних явищ, які прийнято називати релігійно-психологічним комплексом.

Важливим елементом релігійно-психологічного комплексу є релігійне спілкування – особистісні, емоційно забарвлені стосунки між віруючими різних релігійних конфесій, у формі яких актуалізуються та персоніфікуються

релігійні стосунки. Релігійно-психологічний комплекс включає багато різних елементів: релігійні потреби, ціннісні орієнтації, установки, почуття, спілкування, стереотипи, звичаї, розподіл ролей у парі, традиції тощо. Його зміст втілює єдність, зв'язок і взаємовираження релігійної ідеології та релігійної психології.

3) В ході нашого дослідження була розроблена програма емпіричного дослідження та обрана відповідно меті система дослідницьких процедур, спрямованих на вивчення розподілу ролей у парах з різною релігійною приналежністю. Було експліковано покомпонентний склад ознак досліджуваного явища, який складався із емоційного та поведінкового компонентів. На основі яких був сформований психодіагностичний комплекс методик які склали: «Методика розподілу ролей у сім'ї» (Гозман, Альошин), психологічне функціонування людини в кількох сферах «Вісбаденський опитувальник» (Н. Пезешкіана та Х. Дайденабаха), метод який фокусується на моделях і динаміці спілкування між подружніми партнерами «Особливості спілкування між подружжям», метод оцінки ставлень і переконань обох партнерів у подружній парі «Вимір установок у подружній парі Альошина».

4) Результати учасників експериментальної групи показали інтерпретацію результатів емпіричного дослідження культурно-ціннісних орієнтацій у подружжя різної релігійної приналежності з низьким, середнім та високим рівнем етнічної ідентичності. Проведено ретельний психологічний аналіз виявлених відмінностей культурно-ціннісних і смисло життєвих орієнтацій, значущості різних сфер життя людей з різним рівнем етнічної ідентичності. У ході проведеного дослідження та аналізу результатів з'ясувалося, що рівень ставлення до релігійних уподобань тієї чи іншої конфесії є значно скомпрометованим для більшості обстежених подружніх пар. Це дозволяє стверджувати, що це взаємодія молодих пар, які цілком коректно ставляться до всіх релігій своєї другої половинки і не мають на цьому ґрунті конфліктних ситуацій.

Таким чином, розподіл ролей тісно пов'язаний з особистісними показниками кожного члена пари, його соціалізацію, поважливе ставлення до свого партнера.

Їхні цінності зосереджені на людині, її правах, покликанні, розвитку її здібностей, самореалізації та самоактуалізації. Певним чином, вони схильні визнавати право суспільства регулювати поведінку людини опираючись на мораль, релігію, етичні норми і правила, а також приймати індивідуальні рішення в процесі погодження взаємних потреб, інтересів і планів на майбутнє з партнером

Такі результати дають можливість підтвердити гіпотезу дослідження про те, що в сучасному світі молодих людей немає такого принципового відношення до релігійних поглядів свого партнера. Віра кожної людини надалі лишається внутрішнім поглядом на всесвіт виключно індивідуальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕАТУРИ

1. Алексеева В. Г. Ціннісні орієнтації як фактор життєдіяльності і розвитку. *Психологічний журнал*. 1984. № 5. С. 63-70.
2. Артюхова Ю. В. Ціність і Виховання. *Педагогіка*. 1999. № 4. С. 117–121.
3. Берберян А. С., Тучина О. Р. Етнос і етнічність в сучасному науковому дискурсі. 2014. № 3. С. 155-167.
4. Белатов С.А. Дев'ять правил чвари подружжя. Київ, 2000. №7. С. 200.
5. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм : монографія / В. О. Васютинський. Київ, 2016. 138 с.
6. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. Київ, 2006. С. 40–45.
7. Ващенко І. В. Концепт «моральна свідомість» та цінності молоді: психологічний аспект. Київ, 2015. С. 65–75.
8. Воропаєв Є. П. Кольорова індексація ціннісних орієнтацій особистості: результати експериментального дослідження. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2015. Т. 20. Вип. 2 (36). С. 124.
9. Войцях Т.В. Інноваційні методики діагностичної роботи з сім'єю. Черкаси, 2012. – 68 с.
10. Вишемирський В.С. Вплив соціально-економічних характеристик сім'ї на показники рольової взаємодії та сімейного благополуччя подружжя. Матеріали науково-практичної конференції “Актуальні проблеми практичної психології”. Херсон, 2006 р. – 351 с. – С.253-256
11. Галичанська А. В. Родинна традиція як умова запобігання міжпоколінних конфліктів у підлітків в сім'ї. Київ, 2011. 19 с.
12. Ганкевич О.В. Вплив дозвілля на задоволеність подружнім життям. «Наука і освіта». Харків, 2014. С. 89-93с.

13. Галян І. Психологія смисложиттєвих переживань сучасної студентської молоді. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2018. Т. 4. № 8 (18). С. 38–57.
14. Гарькавець Н. С. Психологічні особливості системи цінностей студентської молоді. Луганськ, 2014. 200 с.
15. Глинянюк Н. В. Психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: http://tme.uomo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniyk.pdf
16. Гневашева В. А. Онтологічне заснування цінності в проблемі особистого становлення сучасної молоді / за ред. В. А. Гневашева. Київ, 2014. 287 с.
17. Горбунова В. В. Ціннісно-рольова реконструкція особистісної проблематики. Київ, 2012. № 12. С. 46–50.
18. Головнієва І.В. Зміна традиційних внутрісімейних ролей: Нові моделі поведінки та конфлікти / Практична психологія та соціальна робота. Луганськ, 2006. №4. - С.12-16.
19. Гринчук О. Етнічна толерантність – ксенофобія : трансформації етнічної ідентичності сучасної студентської молоді. Збірник наукових праць : психологія / М-во освіти і науки України, Держ. ВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. С. 29–35.
20. Данилюк І. В. Маргарет Мід як фундатор наукового напрямку «Культура і особистість». Харків, 2013. № 2. С. 29–42.
21. Дмитрієнко А. К. Соціально-психологічні чинники стабільності шлюбу в перші роки подружнього життя. Київ, 1989. 177с.
22. Джелалі В.О. Психологія вирішення конфліктів. Навчальний посібник. Харків-Київ, 2006. 320 с
23. Євтух В. Б. Етносуспільні процеси в Україні. Київ, 2004. 234 с.
24. Ємельянова Н. М. Свобода і відповідальність особистості в умовах дегуманізованих соціальних ситуацій. Маріуполь, 2016. С. 32–35.

25. Желанова В. В., Пецанова А. В. Теоретико-методологічні аспекти проблеми цінностей особистості. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (педагогічні науки)*. Луганськ, 2008. № 7. С. 114–119.
26. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах / А. С. Іващенко. *Вісник Національної академії Державної*. Одеса, 2012. С. –72 с.
27. Івлєва В. Сімейна психологія. Київ, 2016, 352 с.
28. Ільїн Є. П. Диференціальна психофізіологія чоловіка і жінки. Київ, 2003. 342 с.
29. Іванов Н. Л. Соціальна ідентичність у різних соціально-культурних умовах Київ 2004. С. 18–27.
30. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості. Івано-Франківськ. Київ, 2009. 123 с.
31. Карпенко З. С. Психологічні основи аксіогенезу особистості. Київ, 1999.
32. Карпенко З. С., Мотрук Р. Етнокультурні чинники професійного самовизначення молоді прикарпатського регіону. Львів, 2013. С. 164–168.
33. Картунов О. В. Вступ до етнополітології. Київ, 1999. 300 с.
34. Касьян В. І. Філософія. Київ, 2005. С.173
35. Клименко Ю. О. Категорія часу в психологічній науці. Полтава, 2017. С. 64–72.
36. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: [навч. посіб.]. Тернопіль, 1995. 696с.
37. Кряж І. В. Психологія глобальних соціологічних змін. Харків, 2012. С. 512 с.
38. Леонтьєв Д. О. Цінність як міждисциплінарне розуміння. Київ, 1996. С.15–26.
39. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості Київ, 2013. С. 27–30.

40. Мейжис І. А. Цінності соціальна еволюція суспільств. Київ, 2008. С. 389.
41. Обозов Н.М. Психологія між особистісних відносин. Київ, 1990. С. 128.
42. Обозов Н.Н. Психологія міжособистісних відносин. Київ, 1990. 115 с.
43. Підлужна О. П. Система цінностей як основа формування культури споживання. *Наукові записки. Соціологічні науки*. Київ, 2012. С. 73-77.
44. Пилипенко Г. М. Соціокультурні цінності українців та їх вплив на сучасний господарський розвиток. *Соціальна економіка*. Київ, 2011. 232 с.
45. Рибак О. С. Емпіричне дослідження взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності студентської молоді. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Харків, 2019. С. 278–298.
46. Рибак О. С. Особливості класифікації культурно-ціннісних орієнтацій. *Психологічний часопис*. Харків, 2017. № 6 (10). С. 173–185.
47. Сидоренко А.В. Структурні компоненти психологічної готовності молоді до сімейних стосунків . Умань, 2013. С. 343–349с.
48. Скоромна О. І. Соціальні цінності сучасної студентської молоді. *Науковий вісник ЛНУВМБ ім. Гжицького*. 2011. Т. 13. № 3. С. 278–282.
49. Татенко В. Б. Ідеологія, психологія, педагогіка: від конфлікту о гармонії. *Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія*. Київ, 1998. 112 с.
50. Трухін І. О. Соціальна психологія спілкування. Навчальний посібник для студентів. КНПУ ім. Драгоманова. Київ, 2003. 244 с.
51. Федух І. С. Визначення змісту поняття «ціннісна орієнтація» у сучасній психолого-педагогічній науці. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Київ, 2011. 11 с.

52. Шавлов А. В. Фактори задоволеності шлюбом в сім'ї. Харків, 1995. 200 с.
53. Шевчук М. В. Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді. Київ, 2000. 170 с.
54. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : Навчальний посібник. Вежа Друк. Луцьк, 2015. – 364 с.
55. Целуйко В. Психологічні проблеми сучасної сім'ї. Київ, 2008. 496с.
56. Шавлов А. В. Фактори задоволеності шлюбом в сім'ї. Донецьк. 1995. – 200 с.
57. Ng C. Little Fires Everywhere. Little, Brown Book Group Limited, 2017. 352 p.
58. Franzen J. Corrections. HarperCollins Publishers Australia, 2019. 672 p.
59. Hosseini K. Thousand Splendid Suns. Perfection Learning, 2010. 420 p.
60. Ng C. Everything I Never Told You. Little, Brown Book Group Limited, 2014.
61. Benjamin C. Anatomy of Dreams: A Novel. Headline Publishing Group, 2018. 320 p.
62. Umrigar T. World We Found. HarperCollins Publishers, 2012.
63. Miller S. K. Interfaith Family Journal. Unitarian Universalist Association, 2019. 192 p.
64. Oliver S., Warner P., Idliby R. Faith Club: A Muslim, a Christian, a Jew-- Three Women Search for Understanding. Free Press, 2006. 320 p.
65. McBride J. Color of Water: A Black Man's Tribute to His White Mother. Pearson Education, Limited, 2002.
66. Reid T. J. Seven Husbands of Evelyn Hugo: A Novel. Washington Square Press, 2018. 400 p.
67. Flynn G. Gone Girl. 3rd ed. London : Weidenfeld & Nicolson, 2014. 496 p.

68. Santopolo J. *Light We Lost*. HarperCollins Publishers Limited, 2018. 320 p.
69. Michaelides A. *Silent Patient*. Celadon Books, 2019. 336 p.
70. Rooney S. *Gente Normal / Normal People*. Penguin Random House Grupo Editorial, 2020. 256 p.
71. Sandberg S. *Lean In: Women, Work, and the Will to Lead*. Random House Audio, 2013. 6 p.
72. Machung A., Hochschild A. R. *The Second Shift*. Avon Books, 1990. 325 p.
73. Crittenden A. *The price of motherhood: Why the most important job in the world is still the least valued*. New York : Metropolitan Books, 2001. 323 p.
74. Schulte B. *Overwhelmed: Work, love, and play when no one has the time*. London : Bloomsbury, 2014. 353 p.
75. Friedan B. *Feminine Mystique*. Penguin Books, Limited, 2010. 348 p.
76. Properties I. A. *The Anatomy of Peace*. Berrett Koehler Publishers, Inc., San Francisco, 2008.
77. Carstensen L.L. Evidence for a life-span theory of socioemotional selectivity / L.L. Carstensen. *Current Directions in Psychological Science*. 1995. 151-156p.
78. Chapman G. *Los 5 lenguajes del amor / The 5 Love Languages*. Unilit, 2017. 208 p.
79. O'Rourke N. Cognitive adaptation and women's adjustment to conjugal bereavement. *Journal of Women and Aging*. 2004. 87-104p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методика адаптована С.Ю. Купріяновим (1985)

Шкала сімейного оточення призначена для оцінки соціального клімату у сім'ях усіх типів. Методику ШСО було адаптовано С.Ю. Купріяновим у 1985 році.

Соціальний клімат сім'ї – це правила поведінки, що склалися у ній і які впливають взаємовідносини у ній. Деякі сімейні правила встановлюються відкрито, інші правила приховані, вони зазвичай виводяться з ситуацій, що повторюються, які відбуваються в сім'ї. Приховані правила дуже сильні, оскільки вони встановлюються негласно. Правила показують, що в сім'ї можна робити, а що не можна, що вважається добрим і поганим, тобто вони є елементом сімейної ідеології, який і формує соціальний клімат сім'ї.

В основі ШСО лежить оригінальна методика Famil Environmental Skale (FES), запропонована Р.Х. Мусом в 1974 р. Основна увага тут приділяється виміру та опису:

- 1) відносин між членами сім'ї (показники відносин);
- 2) напрямками особистісного зростання, яким у сім'ї надається особливе значення (показники особистісного зростання);
- 3) основний організаційній структурі сім'ї (показники, що управляють сімейною системою).
- 4) порушення сімейних ролей між членами сім'ї.

Інструкція У цьому опитувальнику 90 тверджень. Вам доведеться вирішити, які з цих тверджень вірні щодо вашої сім'ї, які невірні. Вам може здатися, що деякі твердження є вірними щодо одних членів сім'ї та невірними щодо інших. Якщо члени сім'ї поділяються за цим твердженням на дві рівні половини, вирішіть собі, вірно чи неправильно твердження описує сім'ю загалом.

Питання ШСО.

1. Члени нашої сім'ї надають реальну допомогу та підтримку один одному?
2. Члени нашої сім'ї часто приховують свої почуття?
3. У нашій сім'ї ми часто сваримося ?
4. У нашій сім'ї ми не дуже часто робимо щось самостійно (окремо від інших членів)?
5. Ми вважаємо це важливим – бути найкращим у будь-якій справі, яку робиш?
6. Ми часто говоримо про політичні та соціальні проблеми?
7. Ми проводимо більшу частину вихідних днів та вечорів будинку?
8. Члени нашої сім'ї досить часто дивляться передачі на моральні теми?
9. Вся діяльність нашої сім'ї досить ретельно запланована?
10. У нашій сім'ї рідко хтось командує?
11. Ми часто вдома «вбиваємо» час?
12. У своєму домі ми говоримо все, що хочемо?
13. Члени нашої сім'ї рідко відкрито гніваються?
14. У нашій сім'ї заохочується незалежність?
15. Життєвий успіх (просування в житті) дуже важливий у нашій сім'ї?
16. Ми рідко ходимо на лекції, вистави, концерти?
17. Друзі часто приходять до нас у гості?
18. Ми вважаємо, що сім'я не несе відповідальності за своїх членів?
19. Ми, як правило, дуже охайні та організовані?
20. Число правил, які ми дотримуємося в нашій сім'ї, невелике?
21. Ми вкладаємо багато енергії у домашні справи?
22. Важко «розрядитися» вдома, не засмутивши когось?
23. Члени нашої родини можуть настільки роздратуватися, що кидають речі?
24. У нашій сім'ї ми обмірковуємо свої справи самотужки?
25. Для нас не дуже важливо, скільки заробляє людина?

26. У нашій сім'ї вважається дуже важливим дізнаватися про нові речі, події, факти?
27. Ніхто в нашій сім'ї не займається активно спортом, бігом підтюпцем, грою в бадмінтон тощо?
28. Ми часто говоримо про моральні теми?
29. У нашому будинку часто важко знайти річ, яка потрібна в даний момент?
30. Ми маємо один член сім'ї, який приймає більшість рішень?
31. У нашій сім'ї є почуття єдності?
32. Ми розповідаємо один одному про свої особисті проблеми?
33. Члени нашої сім'ї рідко виходять із себе?
34. У сім'ї ми йдемо і приходимо, коли захочемо?
35. У будь-якій справі ми віримо у змагання, наш девіз «Нехай переможе найсильніший»?
36. Ми не дуже цікавимося культурним життям?
37. Ми часто ходимо в кіно, театр, туристичні походи, на спортивні заходи тощо?
38. Висока моральність не є справою нашої родини?
39. Бути пунктуальним у нашій сім'ї дуже важливо?
40. У нашому домі все робиться по раз і назавжди заведеному порядку?
41. Ми рідко викликаємось добровільно, коли щось потрібно зробити вдома?
42. Якщо нам хочеться щось зробити експромтом, ми часто тут же збираємось і робимо це?
43. Члени нашої сім'ї часто критикують одне одного?
44. У нашій сім'ї дуже мало таємниць?
45. Ми завжди прагнемо робити справу так, щоб наступного разу вийшло набагато краще?
46. У нас рідко трапляються інтелектуальні дискусії?
47. Усі у нашій сім'ї мають одне чи кілька хобі?

48. У членів сім'ї суворі уявлення про те, що правильно і що неправильно?
49. У нашій сім'ї часто міняють думку про домашні справи?
50. У нашій сім'ї надається велике значення дотримання правил?
51. Ми намагаємося робити все заради згуртованості нашої сім'ї?
52. Якщо в нас у сім'ї почнеш скаржитися, хтось зазвичай засмутиться?
53. Члени нашої родини можуть іноді вдарити один одного?
54. Члени нашої сім'ї зазвичай покладаються на себе, якщо виникає якась проблема?
55. Членів нашої сім'ї мало хвилює поступ по роботі, шкільні позначки і т.д.?
56. Хтось нашій сім'ї грає на музичному інструменті?
57. Члени нашої сім'ї мало беруть участь у розважальних заходах?
58. Ми переконані, що існують деякі речі, які треба сприймати на віру?
59. Члени нашої сім'ї мають свої кімнати в порядку?
60. У сімейних рішеннях усі мають рівне право голосу?
61. У нашій сім'ї дуже слабко розвинений дух колективізму?
62. У нашій сім'ї відкрито обговорюються фінансові відносини та оплата рахунків?
63. Якщо в нашій сім'ї виникають розбіжності, ми щосили намагаємося «згладити кути» і зберегти світ?
64. Члени нашої сім'ї посилено заохочують одна одну відстоювати свої права?
65. У нашій сім'ї ми дуже прагнемо успіху?
66. Члени сім'ї часто ходять до бібліотеки?
67. Члени сім'ї іноді відвідують курси або беруть уроки за своїми інтересами та захопленнями (крім школи)?
68. У нашій сім'ї кожен має уявлення про те, що правильно і що неправильно?
69. Обов'язки кожного нашої сім'ї чітко визначені?

70. У нашій сім'ї ми можемо робити те, що хочемо?
71. Ми рідко по-справжньому ладнаємо один з одним?
72. У нашій сім'ї ми зазвичай стежимо за тим, що говоримо одне одному?
73. Члени сім'ї часто намагаються бути в чомусь вищим або перевершити один одного?
74. У нашому домі важко побути одному, щоб це когось не скривдило?
75. «Справі-час, потіху-годину» - таке правило нашої сім'ї?
76. Дивитися телевизор у нашій сім'ї важливіше, ніж читат?
77. Члени сім'ї часто виходять у світ?
78. Наша сім'я дотримується суворих моральних правил?
79. У нашій сім'ї з грошима звертаються не дуже дбайливо?
80. У нашій сім'ї панує правило: «Всяк цвіркун знай свою жердину!»
81. У нашій сім'ї всім приділяється досить багато часу та уваги?
82. У нашій сім'ї часто виникають спонтанні дискусії (експромти)?
83. У нашій сім'ї ми вважаємо, що підвищенням голосу нічого не досягнеш?
84. У нашій сім'ї не заохочується, щоб кожен висловлювався сам за себе?
85. Члени нашої сім'ї часто порівнюють з іншими людьми щодо того, як вони встигають на роботі або в школі?
86. У нашій сім'ї по-справжньому люблять музику, живопис, літературу?
87. Головна форма розваги у нас – дивитися телевизор чи слухати радіо.
- 88 Члени нашої родини вірять у торжество справедливості?
89. У нашій сім'ї посуд миється відразу після їжі?
90. У нашій сім'ї небагато проходить безкарно?

Обробка методики ШСО. При обробці даних дослідження для кожної шкали обчислюється показник, який отримують шляхом складання

відповідей, що враховуються, по всіх пунктах відповідної шкали. Потім обчислюються середні показники всім членів сім'ї і обчислюється сімейний профіль, який порівнюється із середніми значеннями нормативного профілю.

Також може бути визначений показник несумісності сім'ї (ПНР), що характеризує вираженість дисонансу у сприйнятті сімейного клімату членами сім'ї. Показник несумісності сім'ї дає уявлення у тому, наскільки близько члени сім'ї погоджуються щодо характеристик соціального клімату сім'ї. ПНР виводиться наступним чином: порівнюються показники, отримані за всіма шкалами ШСО у кожній можливої пари членів сім'ї. Ці відмінності підсумовуються за десятьма шкалами. Який у результаті показник характеризує ступінь розбіжності двох членів сім'ї щодо сімейного клімату, тобто. несумісність.

Інтерпретація. Короткий опис шкал.

1) Показники відносин між членами сім'ї Згуртованість (С). Якою мірою члени сім'ї піклуються один про одного, допомагають один одному; виразність почуття власності до сім'ї. Експресивність (Е). Якою мірою у сім'ї дозволяється відкрито діяти та висловлювати свої почуття. Конфлікт (К-т). Наскільки відкритий вираз гніву, агресії та конфліктних взаємин у цілому притаманно сім'ї.

2) Показники особистісного зростання 4. Незалежність (Н). Якою мірою члени сім'ї заохочуються до самоствердження, незалежності до самостійності в обдумуванні проблем та прийнятті рішень.

5. Орієнтація досягнення (ОД). Якою мірою різним видам діяльності (навчанню, роботі та ін.) у сім'ї надають характер досягнення та змагання. 6. Інтелектуально-культурна орієнтація (ІКО). Ступінь активності членів сім'ї у соціальній, інтелектуальній, культурній та політичній сферах діяльності.

6. Інтелектуально-культурна орієнтація (ІКО). Ступінь активності членів сім'ї у соціальній, інтелектуальній, культурній та політичній сферах діяльності.

7. Орієнтація на активний відпочинок (ВАТ). Наскільки сім'ї властиві активний відпочинок та спорт.

8. Морально-моральні аспекти (МНА). Ступінь сімейної поваги до етичних та моральних цінностей та положень.

3) Показники управління системою

9. Організація (О). Наскільки для сім'ї важливими є порядок і організованість (структурування сімейної діяльності, фінансове планування, ясність та визначеність сімейних правил та обов'язків).

10. Контроль (К-л). Ступінь ієрархічності сімейної організації, ригідності сімейних правил та процедур, контролю членами сім'ї один одного.

Умовні критерії інтерпретації:

0-2 – низький показник;

3 – знижений показник;

4-6 – середній показник;

7 – підвищений показник;

8-9 – високий показник.

Дані показники відбивають абсолютну вираженість вимірюваних значень тестових шкал.

ДОДАТОК Б

**Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман,
Є.М.Дубовська)**

Бланк методики

ППП (код) _____ Вік _____ Стать _____

Дата дослідження _____

Місце роботи (навчання) _____

Інструкція

Просимо Вас відповісти на пропоновані нижче питання, які стосуються деяких моментів організації Вашого сімейного життя. Всі Ваші відповіді зберігаються в таємниці.

Для кожного питання пропонується набір варіантів відповідей; виберіть, будь ласка, ту відповідь, що у більшій мірі відповідає Вашій точці зору, і на відповідному листку відзначте його хрестиком напроти відповідного питання.

Текст опитувальника розподілу ролей у сім'ї

1. Від кого з вас залежать інтереси й захоплення сім'ї?
  - А. В основному це залежить від чоловіка.
  - Б. Це більшою мірою залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
  - В. Це більшою мірою залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
  - Г. В основному це залежить від дружини.
2. Від кого з вас більшою мірою залежить настрої у сім'ї?
  - А. В основному настрої залежить від дружини.
  - Б. Більшою мірою настрої залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
  - В. Більшою мірою настрої залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
  - Г. В основному настрої залежить від чоловіка.
3. Якщо виникне необхідність, хто з вас у першу чергу знайде, де можна зайняти велику суму грошей?
  - А. Це зробить дружина.
  - Б. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік теж.
  - В. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина теж.
  - Г. Це зробить чоловік.
4. Хто у вашій сім'ї частіше запрошує в дім гостей?
  - А. Частіше запрошує чоловік.
  - Б. Зазвичай запрошує чоловік, але й дружина теж.
  - В. Зазвичай запрошує дружина, але й чоловік теж.
  - М. Частіше запрошує дружина.
5. Кого в сім'ї більше турбує затишок і зручність вашої квартири?

- А. В основному чоловіка.
- Б. Більшою мірою чоловіка, але й дружину теж.
- В. Більшою мірою дружину, але й чоловіка теж.
- Г. В основному дружину.
6. Хто з вас частіше першим цілує й обіймає іншого?
- А. Зазвичай це робить чоловік.
- Б. Зазвичай це робить чоловік, але й дружина теж.
- В. Зазвичай це робить дружина, але й чоловік теж.
- М. Зазвичай це робить дружина.
7. Хто у вашій сім'ї вирішує, які газети й журнали виписувати?
- А. Зазвичай вирішує дружина.
- Б. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
- В. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
- Г. Зазвичай вирішує чоловік.
8. Із чиєї ініціативи ви частіше ходите в кіно, у театр?
- А. З ініціативи чоловіка.
- Б. В основному з ініціативи чоловіка, але буває, що й дружини.
- В. В основному з ініціативи дружини, але буває, що й чоловіка.
- Г. З ініціативи дружини.
9. Хто у вашій сім'ї грає з маленькими дітьми?
- А. В основному дружина.
- Б. Частіше дружина, але й чоловік теж.
- В. Частіше чоловік, але й дружина теж.
- Г. В основному чоловік.
10. Від кого у вашій родині залежить взаємна задоволеність інтимними відносинами?
- А. В основному це залежить від чоловіка.
- Б. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
- В. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
- Г. В основному це залежить від дружини.

11. Майже всі подружні пари час від часу зазнають труднощів в інтимних відносинах; як ви вважаєте, від кого це може залежати у вашій сім'ї (вільно або мимоволі) більшою мірою?

- А. Частіше від чоловіка.
- Б. Зазвичай від чоловіка, але й від дружини теж.
- В. Зазвичай від дружини, але й від чоловіка теж.
- Г. Частіше від дружини.

12. Чиї життєві принципи й правила (відношення до неправди, обов'язковість виконання обіцянок, неможливість запізень й ін.) є визначальними у вашій родині!

- А. Життєві принципи дружини.
- Б. Як правило, дружини, але в деяких випадках і чоловіка.
- В. Як правило, чоловіка, але в деяких випадках і дружини.
- Г. Життєві принципи чоловіка.

13. Хто у вашій родині стежить за поведінкою маленьких дітей!

- А. В основному це робить дружина.
- Б. Частіше це робить дружина, а іноді й чоловік.
- В. Частіше це робить чоловік, а іноді й дружина.
- Г. В основному це робить чоловік.

14. Хто у вашій сім'ї ходить із дитиною в кіно, театр, на прогулянки й ін.?

- А. В основному це робить чоловік.
- Б. Частіше це робить чоловік, але й дружина теж.
- В. Частіше це робить дружина, але й чоловік теж.
- Г. В основному це робить дружина.

15. Хто у вашій сім'ї більшою мірою звертає увагу на самопочуття іншого?

- А. Чоловік.
- Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
- В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.

Г. Дружина.

16. Уявіть собі таку ситуацію: в обох з вас з'явилася можливість переїхати роботу на більш високо оплачувану, але менш цікаву. Хто це зробить у першу чергу?

А. Це зробить дружина.

Б. Скоріше дружина, ніж чоловік.

В. Скоріше чоловік, ніж дружина.

Г. Це зробить чоловік.

17. Хто у вашій сім'ї займається повсякденними покупками?

А. В основному чоловік.

Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.

В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.

Г. В основному дружина.

18. Хто у вашій сім'ї має більше підстав ображатися на байдужість, черствість, безтактність іншого?

А. Чоловік.

Б. Більшою мірою чоловік, ніж дружина.

В. Більшою мірою дружина, ніж чоловік.

Г. Дружина.

19. Якщо у вашій сім'ї виникнуть грошові труднощі, то хто – чоловік, чи жінка, займеться пошуками додаткового заробітку?

А. Це зробить чоловік.

Б. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина прийме в цьому участь.

В. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік прийме в цьому участь.

Г. Це зробить дружина.

20. Хто у вашій сім'ї планує, як і де провести відпустку

А. В основному дружина.

Б. Частіше дружина, але й чоловік бере участь.

В. Частіше чоловік, але й дружина бере участь.

Г. В основному чоловік.

21. Хто у вашій сім'ї викликає представників різних ремонтних служб і веде з ними переговори!

А. В основному це робить дружина.

Б. Частіше це робить дружина, але іноді й чоловік.

В. Частіше це робить чоловік, але іноді й дружина.

Г. Зазичай це робить чоловік.

Спасибі за участь

Інтерпретація результатів методики

Обробка результатів зводиться до підрахунку, у якому ступінь тієї або іншої ролі реалізується чоловіком (або дружиною).

Нижче приводиться «ключ» методики (тобто розподіл питань по конкретних сімейних ролях).

Індекси по кожній сфері підраховуються як середнє арифметичне трьох питань.

У питаннях 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19 першому варіанту відповіді (А) приписується 1 бал, другому (Б) - 2 бали, третьому (В) - 3 бали, четвертому (Г) - 4 бали. В інших питаннях значення приписуються у зворотному порядку, тобто в питаннях 2, 3, 7, 9, 12, 13, 16, 20, 21 (А = 4 бали, Б = 3 бали, В = 2 бали, Г = 1 бал).

Підрахунок по сферах (з першої по сьому) ведеться в такий спосіб (у дужках - номери питань, на їхнє місце треба вписати кількість отриманих по даному питанню балів):

$$1) (9 + 13 + 14) : 3 =$$

$$2) (2 + 15 + 18) : 3 =$$

$$3) (19 + 3 + 16) : 3 =$$

$$4) (20 + 8 + 4) : 3 =$$

$$5) (17 + 5 + 21) : 3 =$$

$$6) (10 + 6 + 11) : 3 =$$

$$7) (1 + 7 + 12) : 3 =$$

Чим вище бал, тим більшою мірою дана роль в опитуваній сім'ї реалізується дружиною, чим нижче - тим більше реалізується чоловіком. Якщо величина близька до середнього значення, то дану роль обоє реалізують приблизно рівною мірою.

Найбільш повна інформація може бути отримана, якщо в опитуванні беруть участь обидва члени подружжя, тоді представляється можливість не тільки з'ясувати думку кожного з них про розподіл ролей у сім'ї, але й зіставити їхні відповіді на пропоновані питання.